

Bakk Miklós:

Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után*

A kibontakozás premisszái 1989 decemberét követően

A romániai magyarság politikai önmeghatározása jelentős történelmi fordulópontokon mindig az adott perspektíva, az örökölt intézmények valamint a cselekvés illetve a döntés helyzetébe került elítélés szerinti alakult.

1989 decemberében, mikor – legalábbis látszólag – a teljes közhatalmi szféra összeomlott, politikai értelemben rendkívülinek tűnő távlatok nyíltak. A Nemzeti Megmentési Front (NMF), mint újonnan alakuló államhatalmi szerv, első, december 22-i kiáltványában meghirdeti a nemzeti kisebbségek jogegyenlőségét, mintegy ezzel is igazodva a kivételes történelmi pillanatot jellemző elváráshorizonthoz¹.

A politikai pluralizmus jogi keretét egy, a Nemzeti Megmentés Frontja által kibocsátott rendelet teremtette meg, kimondva a gyülekezés és a szervezkedés szabadságát. Az RMDSZ jogi személyként való bejegyzésére 1990. január 26-án került sor az NMF Tanácsának 1990. január 3-i törvényrendelete valamint egy, a két világháború közti, 1924-es – az egyesületek és alapítványok létesítésére vonatkozó – törvény alapján. A kibontakozás politikai premisszáit legátfogóbban az NMF 1990 január 5-i *Nyilatkozata* látszott biztosítani, amely elismerte a kisebbségek egyéni és kollektív jogait, s kilátásba helyezte – visszaulva az 1918-as Gyulafehérvári Határozatokra – az állami intézmények ennek megfelelő reformját is.

Az RMDSZ megalakulása

A romániai magyarság átfogó közképviselőt felvállaló Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) megalakulásának közvetlen előzményeként három, egymástól viszonylag független kezdeményezés említhető meg: a *Hívó Szó* és a *Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács*², a bukaresti *Kiáltvány*, valamint a temesvári kezdeményezés³. Az események logikájából következően (december 22-ét követően a döntő események Bukarestben játszódtak le, s a Nemzeti Megmentési Front országos tanácsába neves magyar nemzetiségű személyiségeket is felvettek, így Domokos Gézárt vagy az akkor az egész ország által a “temesvári forradalom” hőseként tisztelt Tőkés Lászlót) a bukaresti kezdeményezés vált meghatározóvá. Ezért az RMDSZ “alapító okiratának” az 1989. december 25-i keltezésű

* A tanulmány megjelent a *REGIO* 1999/2. számában. (Eredeti oldalszámok: 81–116.)

FIGYELEM! Az elektronikus szöveg idézésekor kérjük tartsa szem előtt, hogy az oldalszámok nem egyeznek meg a nyomtatásban megjelent írás eredeti oldalszámaival.

¹ A Nemzeti Megmentési Front december 22-i *Közleményének* 7. pontja: “A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak tiszteletben tartása és a románokkal való teljes jogegyenlőségük biztosítása”. In: *A Hét*, 1989. december 28.

² *Szabadság*, 1989. dec.25.

³ A kolozsvári felhívást *Hívó Szó* címmel tették közzé szerzői; a temesvári felhívás – december 23-án jelent meg – jelentőségét a regionális különállás megfogalmazására való, egészen a nagyváradi kongresszusig markánsan megnyilvánuló törekvés adja. (A Bánsági Magyar Demokrata Szövetség önálló szervezetként való bejegyzésének az igénye hangot kapott a sepsiszentgyörgyi küldöttértekezleten 1990. február 24-25-én, a szervezet 1991. január 26-án jelentette be, hogy az RMDSZ Temes megyei szervezeteként fog tovább működni.)

Kiáltványt kell tekinteni⁴. A **Kiáltvány** az RMDSZ-t a romániai magyarság “nemzetiségi közképviselői és érdekvédelmi szervezete”-ként határozza meg (e meghatározás tartósnak bizonyul: a későbbi alapszabályzatok, programok is átveszik), s felhívást intéz az erdélyi magyarsághoz a “falusi, községi, városi és megyei szervezetek” megalakítására. Ezzel lényegében egy területi alapú szervezeti struktúra kialakítása felé teszi meg a döntő lépést.

Politikai szempontból két lényeges eleme van a Kiáltványnak: egyrészt meghirdeti az együttműködést a Nemzeti Megmentési Fronttal (“kinyilvánítjuk, hogy magunkévá tesszük a Nemzeti Megmentési Front – az államhatalom törvényes szerve – programját”), másrészt programatikus összefoglalót is ad a romániai magyarságot megillető jogokról. E jogok tekintetében leszögezi, hogy az RMDSZ “a romániai magyarság önrendelkezési jogának elvi alapján áll”⁵, és szükségesnek tartja a kollektív nemzetiségi jogok alkotmányos szavatolását. Ugyanakkor tételesen is felsorolja a legfontosabbnak tartott jogokat s a meghozandó, szükséges intézkedéseket: új Nemzetiségi Statútum kidolgozását, a nemzetiségi képviselő biztosítását a törvényhozásban, az államigazgatásban és az igazságszolgáltatásban, anyanyelvi oktatási hálózat létrehozását óvodától az egyetemig, saját művelődési és tudományos intézményeket, magyar rádió- és televízióadás biztosítását, a magyar nyelv használatának jogát a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban, nemzetiségügyi minisztérium létrehozását.

A mozgalmoszerűen alakuló RMDSZ egységes szervezeti kerete és programja több országos tanácskozás eredményeként jött létre. 1990. január 7-én Kolozsváron megtartják az **Ideiglenes Intéző Bizottság** első ülését, ezt a marosvásárhelyi (január 13.) és a sepsiszentgyörgyi (február 24-25.) küldöttgyűlések követték. Már a marosvásárhelyi küldöttértekezlet dokumentumában megfogalmazódik az igény, hogy a Szövetségnek Erdély-központúvá kell válnia (a december 25-i Kiáltványt Bukarestben élő magyar értelmiségiek dolgozták ki, a szervezetet Bukarestben jegyezték be bukaresti székhellyel), és hogy – mintegy ernyőszervezetként – egybe kell fognia “minden szakmai, érdekvédelmi, művelődési, vallási egyesületet vagy szervezetet”⁶. A sepsiszentgyörgyi küldöttértekezlet 15 tagú ideiglenes elnökséget választ (az elnök Domokos Géza, Tökés László tiszteletbeli elnök, Király Károly pedig – aki az ideiglenes parlament szerepét betöltő Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsában a nemzetiségi bizottságot is vezeti – a tanácsadó testület vezetője).

Az önszerveződés folyamatában a márciusi események jelentették az **első töréspontot**. A magyarelles hangulatkeltés február második felétől vált állandóvá: a marosvásárhelyi Bolyai Líceum ügye országos kérdéssé vált, a **Vatra Românească** gyulafehérvári nagygyűlésén Tökés Lászlót és Király Károlyt gyalázták, március 7-én a marosvásárhelyi orvosi egyetem tüntető diákjait sértegetik, március 15-én pedig durva provokációk zavarják

⁴ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottságának Kiáltványa*. In: *Romániai Magyar Szó*, 1989. december 26.; *A Hét*, 1989. december 28. A **Kiáltvány** szövegének első változatát Demény Lajos és András János fogalmazta meg, de véglegesítésében részt vett Domokos Géza, Gálfalvi Zsolt, Szász János, Horváth Andor, Cseke Gábor, Lányi Szabolcs, Verestóy Attila és János Pál is. (Lásd: Domokos Géza: *Esély I.*, Pallas-Akadémiai Kiadó, Csíkszereda, 1996. 16-21.old.; dr. Demény Lajos recenziója Király Károly *Nyílt kártyákkal* című könyvéről, *Magyar Kisebbség*, 1996. 1-2. szám; Horváth Andor: *Szöveg és környezet*, *KORUNK*, 1994/3).

⁵ Az önrendelkezés fogalmának használatáról vita folyt a **Kiáltvány** megfogalmazói között. Demény Lajos fennebb idézett írásában utal arra, hogy a december 26-án megjelent szöveg eltért az előző napon megszavazottól: “hiányzott az önrendelkezésre vonatkozó passzus és még két lényeges pont” (dr. Demény Lajos idézett recenziója, *MAGYAR KISEBBSÉG*, 1996.1-2.sz.,344. old.), melyet a szöveg stilizálását végző bizottság utólag, Domokos Géza külön kérésére törölt. Horváth Andor szerint a Kiáltvány szövegének eredeti, vitára bocsátott változatában a “romániai magyarság önrendelkezési jogáról” esett szó, ám a megbeszélés részvevői végül jobbnak látták, ha ehelyett a végleges változat arról beszél, hogy az RMDSZ “a romániai magyarság önrendelkezési jogának elvi alapján áll”. Mindez máris előrevetítette, a “belső önrendelkezés” és az autonómiák kapcsán később kirobbanó vitákat.

⁶ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szándéknyilatkozata*. Romániai Magyar Szó, 1990. január 18.

meg Szatmár és Marosvásárhely ünneplő magyarságát. E fokozódó feszültségekkel terhes folyamat március 19-21-én a véres marosvásárhelyi eseményekbe torkollt, amelyek világossá tették az RMDSZ-vezetők többsége előtt, hogy az NMF-n belül felül kerekedett az az irányzat, amely a párt-NMF (az ideiglenes államhatalom szerepét betöltő szervezet 1990. január 23-án jelentette be, hogy részt vesz a választásokon) politikai legitimitációját s egyben választási tőkét a nacionalizmus szításával kívánta megalapozni megakadályozva ezzel a közhatalmi intézmények reformját is.

Az RMDSZ Nagyváradon 1990. április 21-23-án megtartott I. Kongresszusa lényegében ezt a konklúziót vonja le: a román politikai környezetben egységesen és önállóan cselekvő szervezetre van szükség. Politikailag ez a Nemzeti Megmentési Fronttal való teljes szakítás kimondását jelentette, s az alakuló ellenzék első közös platformjának, a **Temesvári Kiáltvány**nak az elfogadását, de megfogalmazódott ideológiai terminusokban is: el kell kerülni annak látszatát, hogy az RMDSZ “újkommunista szervezet” (Cs. Gyimesi Éva), illetve hogy a vezetés “reformkommunista színezetű” (Katona Ádám) maradjon⁷. A Kongresszus meghatározó személyiségei meg is jelenítették azt a polarizáltságot, amely részben a kialakult helyzetre, de egyben azokra a törésvonalakra is utalt, amelyek később meghatározóbb módon, egész csoportosulásokhoz kötődően lesznek jelen. Szócs Gézának, az ellenzéki múlttal rendelkező költőnek elnökké választását elsősorban a **Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének** (MISZSZ) radikális fiataljai akarták, Domokos Géza jelöltségét viszont az RMDSZ helyi és megyei szervezeteit frissen megalakító kulturális elit derékhada támogatta. Választásra azonban nem került sor, kompromisszum született: Domokos Géza elnöki tisztsége mellett Szócs Géza lett a szervezet főtitkára, s e kettősség egyben a kongresszus által megszavazott két székhelynek – Bukarestnek és Kolozsvárnak – is megfelelt. A kongresszuson az akkor vitathatalan tekintéllyel rendelkező, tiszteletbeli elnökké választott Tőkés László integráló szerepet töltött be. Király Károly viszont a kongresszust követően a Szövetség marginalizált politikusává vált⁸. Az elfogadott Alapszabályzatnak megfelelően a kongresszus megválasztotta a 101 tagú Országos Választmányt, ez pedig a 19 tagú Elnökséget, melynek tagjai: Domokos Géza (elnök), Szócs Géza (főtitkár), Béres András, Markó Béla, Formanek Ferenc, Szilágyi Zsolt, Cs. Gyimesi Éva, Csutak István, Bodó Barna, Kántor Lajos, Zonda Attila, Toró T. Tibor, Eröss Péter, Nagy Béla, Verestóy Attila, Sylvester Lajos, Vida Gyula, Kolumbán Gábor és Káli István. Az Elnökség három alelnököt választott meg: Bodó Barna lett a politikai, Formanek Ferenc a szervezési és Béres András a kulturális alelnök. Az alelnökök azonban nem rendelkeztek szervezeti struktúrában a kompetenciájukhoz szükséges eszközökkel.

Választások, politikai mozgástér, szervezeti struktúra – 1990-92

1990. február elsején megalakul a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa, a “decemberi forradalom” utáni Románia ideiglenes parlamentje, amelynek felét az NMF, másik felét pedig az időközben megalakult pártok által delegált képviselők alkotják. E Tanács által elfogadott 92/1990-es törvényrendelet (választójogi törvény) alapján választották meg május 20-án Románia alkotmányozó parlamentjét és köztársasági elnökét. A kétkamarás parlament Képviselőházában 387 mandátum került kiosztásra, a Szenátus pedig 119 szenátorból állt. A választási rendszer arányos volt, a listaállítás területi és kötött; választási küszöböt ekkor még nem határoztak meg. A Szenátusba 7 párt juttatott be szenátorokat, s egy független szenátor

⁷ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa*, kiadta az RMDSZ Bihar megyei szervezete, é.n., felelős szerkesztő: Varga Gábor

⁸ Király Károly későbbi radikalizálódása – kivonulása az 1991-es alkotmány megszavazásáról – valószínűleg e helyzetre adott válaszként értelmezendő.

megválasztására is sor került, a Képviselőházban viszont 18 párt szerzett a választások eredményeképpen mandátumot (köztük az RMDSZ és a Német Demokrata Fórum), további 9 képviselői hely pedig alanyi jogon jutott a nemzeti kisebbségek szervezeteinek. Az RMDSZ a szenátusi jelöltlistákra leadott szavazatokkal a helyek 10,08%-át szerezte meg, s ezzel 12 szenátori mandátumhoz jutott, a képviselőházi szavazatokkal viszont a mandátumok 7,46%-át, vagyis 29 képviselői helyet⁹. Az NMF mindkét házban megszerezte az alkotmányozáshoz szükséges kétharmados többséget. Bár az RMDSZ második legerősebb politikai erőként jelent meg a parlamentben, mozgásterét az NMF-többség, és a nacionalizmusnak, mint politikai legitimitációt biztosító érvrendszernek a térnyerése határozta meg.

A választásokat követően az RMDSZ politikai vezetése az Elnökség (jobbára az elnök és a főtitkár) valamint a parlamenti csoport határozta meg. Az országos választmány gyakorlatilag háromszor ülésezett: 1990. július 21-én Csíkszeredában (nyilatkozatot fogadott el a Bolyai Egyetem újraalakításáról), október 5-én Kolozsvárott (elfogadta "Az RMDSZ a demokratikus Romániáért – elvek és elvárások" című programcsomag-tervezetet, meghallgatta az Európa Tanács strasbourg-i ülésén résztvevő RMDSZ-képviselő beszámolóját) és 1991. március 2-án Szatmáron, amikor határozott a II. Kongresszus megtartásáról és formálisan is átadta döntési jogkörét az elnökségnek (politikai kérdésekben) és a parlamenti csoportnak (alkotmányozási kérdésekben). Az így kialakult döntési mechanizmus kezdetben kielégítőnek tűnt, mivel az RMDSZ politikai mozgásterére nagyon beszűkült. 1990-ben főleg az iskolák ügyében, néhány diszkriminatív törvénykezdeményezés valamint a nacionalista izgatás ellen kellett fellépnie¹⁰. Politikai mozgásterének beszűkülését az NMF és a Vatra Românească olyan "kérdések" parlamenti napirenden tartásával érte el, mint a "Hargita-Kovácsna-jelentés" vagy a marosvásárhelyi eseményeket kivizsgáló bizottság munkája. De a mozgáster növelésére is nyílt lehetőség: 1990. augusztus 6-án több ellenzéki szervezet az RMDSZ-szel közösen megalakítja a *Demokratikus Antitotalitárius Fórumot*. Az Antitotalitárius Fórum (később, 1990. október 26-ától a *Demokratikus Konvenció*) számos közös fellépésre teremtett lehetőséget, s ez hozzásegítette az RMDSZ-t ahhoz, hogy a demokratikus alapértékek mellett elkötelezett szervezetként tűnjön fel a román politikai mezőben, ami egyben a politikai integráció irányába is fontos lépést jelentett.

Az RMDSZ 1991. május 24. és 26. között Marosvásárhelyen megtartott II. Kongresszusának szembe kellett néznie azzal a helyzettel, hogy az RMDSZ egyrészt a román pártrendszerbe integrált politikai szervezetként működik, másrészt azonban még mindig ellátja a hiányzó civil társadalom szerepét. E kettősség szervezeti konzekvenciái egy MISZSZ által elkészített szabályzat-tervezetben fogalmazódtak meg. A tervezetet a Kongresszus több

⁹ Lásd Székely István: *Választottunk...* Az 1990-es és 1992-es parlamenti és önkormányzati választások megyei eredményeinek értékelése. In: MAGYAR KISEBBÉG, 1996.1-2.sz. Az RMDSZ 1990-ben megválasztott parlamenti képviselői: Tokay György (Arad m.), Nagy Béla, Csapó József, Szilágyi Zsolt (Bihar m.), Szilágyi János (Beszterce-Naszód m.), Madaras Lázár (Brassó m.), Brendus Gyula (Fehér m.), Borbély Ernő, Csutak István, Incze Béla, Borsos Géza, Nagy Benedek (Hargita m.), Domokos Géza, Márton Árpád, Bajcsi Ákos (Kovácsna m.), Pillich László, Podhradzky László, Eckstein-Kovács Péter (Kolozs m.), Takács Csaba (Hunyad m.), Borbély László, Zsigmond László, Frunda György, Kerekes Károly (Maros m.), Zonda Attila (Máramaros m.), Pécsi Ferenc, Varga Attila, András Imre (Szatmár m.), Vida Gyula (Szilágy m.), Bárányi Ferenc (Temes m.). Szenátorok: Hosszú Zoltán (Arad m.), Demény Lajos (Bihar m.), Fazekas Miklós (Brassó m.), Verestóy Attila, Hajdú Gábor (Hargita m.), Kozsokár Gábor, Király Károly (Kovácsna m.), Szöcs Géza (Kolozs m.), Markó Béla (Maros m.), Csiha Tamás (Máramaros m.), Szabó Károly (Szatmár m.), Tóth József (Szilágy m.).

¹⁰ Szeptember 10-én visszavonják az aradi magyar középiskola engedélyezését (Tokay György képviselő ülő-majd éhségsztrájkba kezd), szeptember 11-én az RMDSZ az anyanyelven való felvételizés jogának a korlátozása ellen tiltakozik, október 3-án állásfoglalás jelenik meg a bukaresti 33-as iskola ügyében – és még sok más hasonló esetben kerül sor tiltakozó fellépésre. 1990. októberében a képviselőcsoport kivonul a parlamenti ülésteremből, hogy ily módon tiltakozzék a kereskedelmi társaságok törvényének ama cikkelye ellen, amely szerint e társaságok vezetője románnak – és nem csupán román állampolgárnak – kell lennie. Hasonló jellegű tiltakozásra került sor 1991-ben a veterántörvény vagy a nemzetbiztonsági törvény elfogadásakor.

meghatározó személyisége, így Kolumbán Gábor, Pillich László, Szilágyi N. Sándor és Cs. Gyimesi Éva is támogatta, azonban a küldöttek többsége elutasította e reformot¹¹. Így lényegében a szervezeti status quo, a korábbi helyzetnek megfelelő szervezeti struktúra konzerválódott¹². Az új szervezeti szabályzat ugyan “a romániai magyarságot felölelő szervezetek érdekegyeztető, közképviselési és érdekvédelmi koalíciójaként” határozza meg a Szövetséget, s biztosítja a tagoknak a “platformszabadságot”, azonban a vezető testületének, a Küldöttek Országos Tanácsának alapszabályzatilag megállapított korporatív összetétele (tagjai: az Országos Elnökség tagjai, frakcióvezetők, a kollektív tagok elnökei és más küldöttek) nem tette lehetővé a különböző vélemények egyforma súlyú és esélyű érvényesülését. A váradi kongresszuson előrevetülő attitűdbeli megosztottság egyébként ekkorra már kontúrosabb formát öltött, s ezért a kongresszusi határozatokban is utalni kellett rá: “a Szövetségen belül az elmúlt időszakban különféle magatartásformák is jelentkeztek, s ennek megfelelően elfogadott programhoz mérten mérsékeltebb és radikálisabb elképzelések is megfogalmazódtak”¹³. A “radikális – mérsékelt” törésvonalnak már a kongresszus előtt jelentős sajtója volt, nyilvános vitákon is megpróbálták az ellentétet tematizálni. E kongresszuson stratégiai szempontból az egyik törésvonal-megjelenítő tematizációt a romániai magyarság jogállására vonatkozó javaslat jelentette; a javaslat a “társnemzeti státusz” programba foglalására vonatkozott¹⁴, s általában az RMDSZ “radikálisai” támogatták. A Domokos-Szőcs ellentét nyilvánossá válásával ez az ellentét a kooperatív, kompromisszumkész, a Bukarestben így eredményeket elérő politikára koncentráló és egy radikális, a jogokat egyértelműen tételező, a román politikai rendszer euroszanálására (tehát a külföldi nyomásra) alapozó irányzat ellentétéként jelent meg. Bár nagyon szoros szavazási eredménnyel Domokos Géza lett ismét a Szövetség elnöke Szőcs Géza ellenébe¹⁵, akit viszont a kongresszus politikai alelnöknek választott meg. A társadalmi kérdésekkel foglalkozó alelnök Kolumbán Gábor lett; további tagok pedig – az új alapszabályzat rendelkezéseinek megfelelően Országos Elnökség 11 tagú – : Borbély Imre (politikai kérdések), Csapó József (gazdasági kérdések), Béres András (társadalomszervezés), Patrubby Miklós (szervezés), Beder Tibor (területi tag – Brassó, Kovászna és Hargita megye), Takács Csaba (területi tag – Közép-Erdély), Tokay György (területi tag – Partium és Bánság) és Toró T. Tibor (ifjúsági kérdések). Tőkés Lászlót a kongresszus ismét tiszteletbeli elnökké választotta és külképviseleti joggal ruházta fel.

Az 1992. február 9-én megtartott helyhatósági választásokon az RMDSZ a leadott szavazatok alapján a helyi képviselőtestületekben 2616 mandátumot szerzett (az összes mandátumok 6,58%-át), amihez hozzászámítandó a Romániai Magyar Kisgazdapárt 20, valamint az NMF-fel közös listán szerzett 19 és a Német Demokrata Fórummal közösen megszerzett 11 mandátum is (mindez összesen: 6,70%)¹⁶. Az RMDSZ 131 választott polgármestere által szerzett mandátum a polgármesterei mandátumok 4,45%-át teszi ki¹⁷. A megyei képviselőtestületek közvetett választások nyomán jöttek létre, az itt megszerzett

¹¹ Lásd Domokos Géza: *Esély II*. Pallas-Akadémiai Kiadó, Csíkszereda, 1997., 110-111.old.

¹² Domokos Géza ugyan úgy véli, hogy a szervezeti reform vitájában az “aranyközép nyert” (*Esély II*, 110.old), azonban az 1993-as, brassói kongresszus perspektívájából visszatekintve a marosvásárhelyi döntés inkább a kialakult kereteket konzerválni kívánó irányzat győzelmeként könyvelhető el.

¹³ *Az RMDSZ II. kongresszusának határozatai*. Romániai Magyar Szó, 1991. május 27.

¹⁴ A “társnemzeti státusz” programba foglalására Borbély Imre tett javaslatot.

¹⁵ Két szavazási fordulóra is sor került. Az elsőben 122-en Szőcs Gézára, 121-en Domokos Gézára szavaztak, azonban a szavazatszámok összesítésekor kiderült, hogy hiányzik 2 szavazócédula. Ezért a kongresszus úgy döntött, hogy újabb szavazási fordulót kell tartani. Ezen Domokos Géza 129, Szőcs Géza pedig 123 szavazatot kapott.

¹⁶ *Monitorul Oficial al României* I., 191. sz.

¹⁷ Uo. A polgármesterei mandátumok számához is hozzá lehet adni még kettőt (egyét az NMF-fel, egyet pedig a NDF-fel közösen szerzett meg az RMDSZ – a 133 polgármesterei mandátum így 4,52%-ot jelent).

mandátumok száma 144 – az összes mandátumok 7,12%-a. E választások tétje nyilván nem csupán a mandátumok egyszerű elosztása volt, hanem annál jóval több: az ellenzék őszi, országgyűlési választásokon való előretörésének a megalapozása. Jelentős fejlemény továbbá a politikai piac kiszélesedése – a pártpolitika megjelenése a települési önkormányzatokban –, s ez a fordulat különösen az RMDSZ számára jelentős, mivel a települési önkormányzatokban megszerezhető és reálisan – hatósági eszközökkel – gyakorolható hatalom egészen más perspektívát biztosít, mint a kormánnyal szemben hosszabb távon is ellenzékinek ígérkező pozíciókból folytatható jogkövetelő politika. E két perspektíva között olyan feszültségmező alakult ki, amelynek feloldását csak radikális szervezeti reformmal lehetett elérni; e reform véghezvitele – mintegy feladatként – a III. (brassói) Kongresszusra várt.

Az 1992. szeptember 27-i választások nyomán gyökeresen megváltozott a román parlament összetétele. Ez részben annak is következménye, hogy megváltozott a választási rendszer (új választási törvényt fogadtak el; megváltozott a parlamenti mandátumok száma: a képviselők esetében 328-ra csökkent, amelyhez viszont hozzá kell adni a nemzeti kisebbségek képviselőinek változó számát, a Szenátusban viszont 119-ről 143-ra növekedett; bevezették a 3%-os küszöböt, mely lecsökkentette a pártok számát és stabilizálta a pártrendszert). A részvétel alacsonyabb volt, mint 1990-ben (1990 - 86%; 1992 - 76%), s csökkent az RMDSZ-re leadott szavazatok száma is (a képviselőházi listák 1990-ben 972.682, 1992-ben viszont már csak 784.375 szavazatot kaptak). A Szenátusban nyolc párt jutott mandátumhoz, a Képviselőházban hét, de ez utóbbiakhoz hozzá kell még adni a 13 nemzeti kisebbségi szervezet képviselőit. Az RMDSZ a Képviselőházban 27, a Szenátusban pedig 12 mandátumot szerzett; e helyek a képviselőháziaknak 7,91%-át, a szenátusiakénak pedig 8,39%-át teszik ki. Egy-egy képviselői mandátumot veszített az RMDSZ Fehér és Szatmár megyében; a szenátusi mandátumok száma nem változott: az elvesztett Brassó és Máramaros megyei mandátumok helyébe egy mandátumot nyert Maros és Fehér megyékben.¹⁸

Az új parlamenti erőviszonyok között az RMDSZ helyzete lényegesen nem változott meg. A választásokat megnyerő Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja (az NMF-ből kivált, konzervatív-posztkommunista Ilescu-szárny új pártja – mely később a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja nevet vette fel – a parlamenti székek 34%-át szerezte meg) nem tudta megkötni a “nagykoalíciót” a második helyre befutó Demokratikus Konvencióval, ezért formálisan kisebbségi kormányzásra kényszerült, de már ekkor élvezte a posztkommunista és nacionalista pártok támogatását (ennek az “ellenértékét” kliensi rendszerén keresztül törlesztette), s amelyekkel később formálisan is koalíciós egyezményt kötött. Az RMDSZ politikai mozgásterét továbbra is ez a nacionalista és posztkommunista blokk szűkítette be, az RMDSZ kizárása a Demokratikus Konvencióból – mely egyre inkább az ellenzék jobbközép pólusává kezdett válni – pedig e mozgáster további csökkenését eredményezte. Viszont nőtt a Szövetség politikai mozgáster a nemzetközi politikában: 1993. május 20-án az EDU (Európai Demokratikus Unió – a konzervatív európai pártok nemzetközi pártszövetsége) teljes jogú tagjává választják, ugyanekkor választja tagjává a FUEV Flensburgban megtartott kongresszusán, 1994. július 31-én pedig tagja lesz az UNPO-nak, vagyis a Képviselőlet Nélküli Nemzetek és Népek Szervezetének. Románia Európa Tanácsba való felvételének az

¹⁸ Az RMDSZ 1992-ben megválasztott képviselői: Tokay György (Arad m.), Rákóczi Lajos, Székely Ervin, Szilágyi Zsolt (Bihar m.), Szilágyi Zoltán (Beszterce-Naszód m.), Madaras Lázár (Brassó m.), András Imre, Antal István, Asztalos Ferenc, Borbély Imre, Nagy Benedek (Hargita m.), Birtalan Ákos, Márton Árpád, Zsigmond László (Kovászna m.), Kónya Hamar Sándor, Mátis Jenő, Sinkó István (Kolozs m.), Takács Csaba (Hunyad m.), Borbély László, Elek Barna, Kerekes Károly, Németh János (Maros m.), Mazalik A. József (Máramaros m.), Pécsi Ferenc, Varga Attila (Szatmár m.), Vida Gyula (Szilágy m.), Bárányi Ferenc (Temes m.). Szenátorok: Hosszú Zoltán (Arad m.), Csapó József (Bihar m.), Incze Tibor (Fehér m.), Hajdú Gábor, Verestóy Attila (Hargita m.), Kozsokár Gábor, Magyar Lajos (Kovászna m.), Buchwald Péter (Kolozs m.), Markó Béla, Frunda György (Maros m.), Szabó Károly (Szatmár m.), Seres Dénes (Szilágy m.).

előzményei – az 1993-as RMDSZ Memorandum Románia ET-tagságáról – , majd az ET Parlamenti Közgyűlésében hatékonyan fellépő Frunda György eredményei, s nem utolsósorban Tőkés László amerikai útjai mind azt látszottak igazolni az RMDSZ belső nyilvánossága előtt, hogy az európai integrációs folyamatok által kialakított erőterben az RMDSZ-nek van mozgáster. E megnövekedett mozgástér fokozta a román-magyar alapszerződéssel szembeni elvárásokat is.

Belső pluralizmus: az RMDSZ önkormányzati modellje – 1993-95

a.) A pluralizmus belső tényezői

Románia alkotmányának hatályba lépése (1991. december 8.) és a helyhatósági választások (1992. február 9.) közötti időszak egy *újabb – bár nehezebben kitapintható – töréspont* az RMDSZ történetében. Ekkorra vált nyilvánvalóvá, hogy a létező alkotmányos keretek közt a romániai magyarság helyzetének jogi-politikai rendezése csak egy hosszabb távú folyamat eredménye lehet, amelyre a professzionalizálódó politikai elitnek be is kell rendezkednie. Az RMDSZ-n belül artikulálódtak a politikai pozíciókhoz kötődő szervezeti érdekek, amelyek speciális viszonyok kialakítására ösztönözték az RMDSZ által nyújtott egzisztenciális előnyökben és presztízsjavakban való részesedése folytán kiváló politikai elitet az RMDSZ tagságával szemben. Vagyis a “mozgalmi RMDSZ”-t fenntartó, alsóbb szintű tisztségviselőkkel valamint a különböző civil társadalmi szerveződések révén az RMDSZ-ből kilépő értelmiségiekkel kellett egy újfajta viszonyt kialakítani. Ezek az érdekviszonyok a helyi önkormányzatokban megjelenő képviseleti elit megjelenésével csak még bonyolultabbakká váltak. Ugyanakkor a román választójogi rendszer szükségessé tette az egyetlen politikai szervezet révén megnyilvánuló érdekvédelmet, mivel a választási küszöb (3%) csak a magyarság egészét képviselő politikai szervezetnek ad esélyt parlamenti képviselet megszerzésére. Az “egységes politikai érdekképviselet” egyébként politikai hagyomány is az RMDSZ számára: a két világháború közötti Országos Magyar Párt is ennek ideológiájára alapozta tevékenységét.

A politikai erőter-szerveződések, a plurális értékrend tagoltabb megjelenését kezdetben az egyes területi sajátosságokhoz és szervezeti erőforrásokhoz kötődő érdekcsoportok valamint a “kulturális politizálás” különböző irányzatainak a vitája jelzi. Az érdekcsoportok és nézetközösségek kezdődő konfliktusait azonban az adott szervezeti struktúrában semmiképp sem lehetett kezelni. Ide sorolható az RMDSZ Székelyföldi Politikai Csoportjának 1991. októberi kezdeményezése, amellyel az agyagfalvi székely nemzetgyűlés évfordulója kapcsán egy olyan radikális – “önrendelkezési” – autonómia-politika első nézetei fogalmazódtak meg, amelyek szembekerültek az RMDSZ-ben uralkodó “érdekvédelmi” szemlélettel¹⁹. Egy másik ilyen – “táborok alakulását” kirajzoló – válságot az RMDSZ Hargita megyei képviselő – és szenátorjelölt listáinak az összeállítása váltotta ki az 1992-es őszi parlamenti választások idején. Mivel a Hargita megye területén működő három területi (széki) – az udvarhelyi, a csíki és a gyergyói – választmány nem tudott idejében egyezsége jutni a közös megyei jelöltlista helyeinek az elosztásában, a kérdés megoldása az Országos Elnökségre hárult. A döntés során feloldhatatlan konfliktus alakult ki a végleges listát összeállító elnökségi tagok (Tőkés László tb. elnök, Kolombán Gábor és Szöcs Géza alelnökök, Borbély Imre, Csapó József, Béres András, Patrubány Miklós, Beder Tibor és Toró T. Tibor) és az azt utólag módosító (az Elnökség ülésén részt nem vevő) Domokos Géza között (akit az elnökségen belül egyedül Tokay György támogatott egyértelműen).

¹⁹ A két alternatíva a törésvonal elmélet alapján is értelmezhető. Lásd: Bakk Miklós: *Pluralizmus és törésvonalak*. In: *A Hét*, 1995/31-32.

b.) Társszervezetek, platformok

A belső pluralizmus kifejeződésére – bár deklaratív módon elfogadott volt – szervezeti megoldások a III. Kongresszusig lényegében nem léteztek. Az RMDSZ korábban csupán egyetlen szervezet, a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) integrálására hozott konkrét határozatokat.

A MISZSZ az RMDSZ helyi szervezeteivel egyidőben megalakuló ifjúsági szervezetek (helyi elnevezéseik szerint: MADISZ, MIDESZ, TEMISZ, SZISZ stb.) tömörüléseként jött létre. Az egyetlen ifjúsági fedőszervezet gondolata nagyon korán megszületett, erre vonatkozóan már 1990. január elején felhívást fogalmaztak meg Kézdivásárhelyen. Ezt követően alakult meg a MISZSZ 1990. február 18-án Sepsiszentgyörgyön 21 szervezet részvételével. Első kongresszusára Marosvásárhelyen kerül sor – ezen 30 szervezet képviselteti magát – mely egy szándéknyilatkozatot fogalmaz meg, és elfogadja az első alapszabályzatot. A MISZSZ hamarosan képviseleti helyet kap az RMDSZ Ideiglenes Intézőbizottságában is. Már az RMDSZ első kongresszusa programba foglalja, hogy a MISZSZ “partneri társszövetség”, ugyanakkor radikális fiatal politikusok (Szilágyi Zsolt) azt is megfogalmazzák, hogy a szervezetnek a konstruktív ellenzék szerepét kell betöltenie az RMDSZ-n belül. A váradi RMDSZ-kongresszus még csupán a program szintjén szorgalmazza, hogy az ifjúsági szervezetek képviselői vegyenek részt az RMDSZ vezetésében, minden szinten, a második kongresszussal kezdődően azonban alapszabályzati rendelkezések is vonatkoznak erre: a marosvásárhelyi kongresszus úgy határoz, hogy a **Küldöttek Országos Tanácsában** (KOT) a mandátumok 15%-át a MISZSZ-nek kell fenntartani, a brassói kongresszus a Szövetségi Képviselők Tanácsában biztosítja a helyek 15%-át a MISZSZ-nek és a tőle függetlenül létrejött OMDSZ-nek, s a IV. Kongresszus (Kolozsvár, 1995. május 26-28.) is hoz egy hasonló határozatot az ifjúsági szervezetek javára. A MISZSZ 1990 és 1993 közötti elnöke, Toró T. Tibor ebben az időszakban a Szövetség életében is jelentős politikai szerepet töltött be, köréje csoportosultak azok a fiatal politikusok, akik a politizálás generációs alapon való megújítását is szem előtt tartották. A MISZSZ alapdilemmája is ez volt egyébként: maradjon-e meg érdekvédelmi rétegszervezetnek, vagy alakuljon át egy generáció markáns arculatú politikai irányzatává. A dilemma feloldására a MISZSZ negyedik, Félixfürdőn megtartott kongresszusán került sor 1993. december 10-12-én: a szervezet politizáló része megalakítja a Reform Tömörülést, amely egy, “a nemzeti értékek iránt elkötelezett szabadelvű eszmerendszert” kíván képviselni. Az RMDSZ-platformmá vált Reform Tömörülés Toró T. Tibort választja elnökéül. A MISZSZ depolitizált, mozgalmi szárnya 1994. januárjában egy újabb tanácskozáson elfogadja új alapszabályzatát és megválasztja a mozgalom új elnökét a csíkszeredai Tamás László személyében. Mind a Reform Tömörülés, mind az újjáalakult mozgalom Szócs Gézát választja tiszteletbeli elnökéül; e döntés a két szárny egységét volt hivatott demonstrálni.

Az RMDSZ jogi személyként is bejegyzett politikai partnerei: a Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt (RMKDP), a Romániai Magyar Kiszgazda Párt (RMKGP) valamint a Romániai Magyar Dolgozók Egyesülete²⁰. A brassói kongresszusig e társszervezetek partneri kapcsolata az RMDSZ-szel vezető politikusaik és tagjaik RMDSZ-tagsága, illetve a Szövetség politikai tevékenységébe való bekapcsolódása révén valósult meg. A III. Kongresszuson hozott határozatok alapján a “társult tagok”-nak nevezett partneri szervezetek képviseleti jogot is kaptak a Szövetség döntéshozó testületében, a Szövetségi Képviselők Tanácsában (SZKT). Így kapott SZKT-mandátumot Mihály József, az RMKGP elnöke és

²⁰ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség. DOKUMENTUMOK 2.* Kiadja az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége, Kvár, 1994.

Kiss Kálmán, az RMKDP főtitkára. Hangsúlyosabb jelenléte a Szövetség politikájában csupán az RMKDP-nek volt, ez két parlamenti képviselője – Bárányi Ferenc, a román Képviselőház egészségügyi szakbizottságának elnöke és Hajdú Gábor szenátor – tevékenységének az eredménye. (Bárányi Ferencet az RMKDP 1993. február 6-7-én Marosvásárhelyt megtartott kongresszusa alelnökévé választotta). A Romániai Magyar Dolgozók Egyesülete az RMDSZ Szociáldemokrata Újbaloldali Tömörülése - platformmal együttműködve fejt ki tevékenységét.

E társszervezetekkel való partneri kapcsolat történetéből az tűnik ki, hogy az RMDSZ-szel való együttműködés tulajdonképpen megakadályozta e kisebb pártok, szervezetek önnálló arculatának, saját politikai identitásának a kialakulását. Az 1996. márciusában elfogadott párttörvény pedig még az előbbi két párt létét is megkérdőjelezte a pártok bejegyzéséhez/újraberegnyezéséhez támasztott, elég nehezen teljesíthető feltételek révén²¹.

Önálló politikai arculatra inkább a jogi személyiség nélküli platformok tettek szert. A platformok működésére vonatkozóan több javaslat is elhangzott, de a pluralizmus tényét az RMDSZ-vezetők többsége sokáig csak deklaratív módon fogadta el, s a platformok kialakítása ellenállásba ütközött. 1992. március 10-én az RMDSZ 10 szenátora és 15 képviselője egy egységre szólító felhívást tett közzé, amelyben kétségesnek nevezi a felülről elindított platformosodási folyamatot²². Az “egységbontás” elleni felhívás élénk sajtóvitát váltott ki, számos bírálója akadt. Közben március közepén két belső tömörülés is bejelentette megalakulását: az *Erdélyi Magyar Kezdeményezés* és a *Szabadelvű Kör*. Azonban a “platformosodás”, a belső pluralizmus konzekvenciái igazából csak az 1992. októberi, kolozsvári KOT-ülés nyomán váltak elfogadottá, határozatot hozott a Politikai Egyeztető Kerekasztal létrehozásáról. A Politikai Egyeztető Kerekasztal feladata az volt, hogy a brassói kongresszuson meghozandó döntéseket az RMDSZ belső csoportosulásai közötti egyeztetéssel előkészítse, s e csoportosulások között már jelen volt az önmagát platformként bejelentő Szabadelvű Kör és Erdélyi Magyar Kezdeményezés, de az RMDSZ status quo-jából adódóan hatalmi-döntési pozícióban levő csoportok is (ez utóbbiak közé lényegében a szenátusi és képviselőházi frakció Domokos Gézárt támogató képviselői tartoztak).

Az *Erdélyi Magyar Kezdeményezést* (EMK) az RMDSZ Székelyföldi Politikai Csoportjához (a Csoport 1991 végén felbomlott) tartozó politikusok, RMDSZ-tisztségviselők hozták létre. Alakuló ülésére – több, székelyföldi egyeztetést követően – Kolozsvárott került sor 1992. március 14-én. Az alapítók szándéknyilatkozata szerint²³ az EMK az RMDSZ “keresztény-nemzeti” platformjaként kíván működni, s kezdeményezi “a nemzeti önrendelkezés megvalósítását”. E politikai irányvonalát következetesen tartotta is: az autonómiatervezetek vitái során – például – az önrendelkezés elvére közvetlenül építő Csapó-tervezetet támogatta. A platform Székelyföld-centrikus, szorgalmazza Székelyföld területi autonómiáját. Szövetségen belüli politikai stratégiáját az adott pillanatban marginálisnak tűnő, de hatásos megfogalmazásokat lehetővé tevő kérdések megragadása, újratematizálása jellemzi. Tevékenységében az egyházakkal való együttműködésre kíván alapozni. A brassói kongresszust követően a Szövetségi Képviselők Tanácsában frakciót hozott létre. Állásfoglalásaira szóvivőjének (a platform meghatározó személyiségének), Katona Ádámnak a fellépései voltak meghatározóak, aki több éles, személyeskedéstől sem mentes vitát robbantott ki az RMDSZ különböző fórumain.

A *Szabadelvű Kör* (SZK) kezdeményező csoportja kolozsvári; itt került sor 1992-ben az első “szabadelvű megbeszélésekre”. A szabadelvű csoportosulás kezdeményezte a Politikai Egyeztető Kerekasztal létrehozását 1992 végén, s nagy szerepe volt a harmadik

²¹ Legalább 10.000 alapító tagot kell igazolniuk az ország legalább 15 megyéjéből.

²² In: *Népújság*, 1992.márc.21.

²³ *Útjára indult Kolozsvárott az Erdélyi Magyar Kezdeményezés !* In: Romániai Magyar Szó, 1992. március 20.

kongresszuson elfogadtatott intézményi reform megtervezésében és keresztülvitelében²⁴. A platform első Országos Programadó Gyűlését Csíkszeredában tartotta meg 1994. március 25-27-én, amelyen elfogadta programjának elveit – külön fejezetekben fogalmazva meg a kollektív jogok helyét a szabadelvű gondolkodásban –, működési szabályzatát és megválasztotta tisztségviselőit (elnök: Eckstein-Kovács Péter, alelnökök: Zsigmond László, Kolumbán Gábor, Szilágyi Zsolt, Birtalan Ákos, Egyed Péter). Az SZK stratégiája a létező települési és megyei önkormányzatokra irányul, azok minél hatékonyabb működtetését célozza (az SZK tagjai főleg önkormányzati képviselők illetve az önkormányzatiság kérdéseivel elméletileg is foglalkozó szakemberek). A szabadelvűek az autonómiát inkább “társadalomszervezési elvnek” tekintik, amelyet pragmatikusan kell alkalmazni. A Szövetség belső politikai életében is egy pragmatikus közvetítő szerepet kívántak felvállalni, ez a törekvés – a “szakértői” s nem ideologikus arculat – azonban hátrányosan hatott a platform későbbi helyzetére; a markáns arculatot inkább igénylő tagok kiléptek a platformból. Az 1996. április 20-án megtartott újabb Országos Gyűlésen lényeges módosulás nem következett be a platform stratégiájában. Újabb helyi szervezetek megalakítását határozták el, valamint azt, hogy az SZK aktívan részt vesz a helyhatósági és parlamenti választási kampányban. Az újonnan választott elnökség tagjai: Eckstein-Kovács Péter - elnök; Egyed Péter, Kolumbán Gábor - alelnökök; András Péter - titkár, Thamó Csaba - a székelyudvarhelyi területi csoport vezetője²⁵.

A *Szociáldemokrata-Újbaloldali Tömörülés* 1993 júniusában lépett színre, programját és alapszabályzatát az 1993. december 18-án Kolozsvárott tartott megyeközi tanácskozásán véglegesítették. A Tömörülés az RMDSZ programjának megfelelően kíván tevékenykedni, de ezen belül hangsúlyosabban akarja képviselni “a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok – munkanélküliek, nyugdíjasok – gazdasági-társadalmi érdekeinek politikai védelmezését”²⁶. A platform elnöke Dáné Tibor, politikai stratégiája a megalakulást követő időszakban nem tisztult le.

c.) Az RMDSZ önkormányzati modellje

Az RMDSZ III. Kongresszusa, melyet Brassóban tartottak meg 1993. január 15-17-én, *újabb fordulatot* hozott a Szövetség életébe. E fordulat a romániai magyarság *önálló politikai alanyiségének* – programba foglalt – tételéből levont, a szervezeti struktúra vonatkozásában radikálisan érvényesített reform eredménye. A koncepció mögött az az – ideologikus volta miatt már közvetlenül a kongresszust követően is bírált²⁷ – feltételezés állt, hogy a romániai magyarok önálló politikai akarata mögött egy *de facto külön társadalom* áll.

A szervezeti reformkoncepció az ún. “állammodell-elvet” követte, azaz a hatalmi ágak szétválasztásának megfelelő struktúrákat hozott létre az RMDSZ-n belül. A Szövetség legfőbb döntéshozó (“törvényhozó”) szerve a *Szövetségi Képviselők Tanácsa* (SZKT), az operatív vezetés (a “felelős kormányzat” fogalmának megfelelően) az *Ügyvezető Elnökség* feladata, a szövetségi elnök pedig – akit a kongresszus választ meg – képviseli a Szövetséget, javaslatot tesz a Képviselők Tanácsának az ügyvezető elnök személyére vonatkozóan s részt is vesz (vehet) – tanácskozási és indítványozási joggal – e testület ülésén. Az “alkotmánybírói” szerepkört a *Szabályzat-Felügyelő Bizottság* látja el, amelynek feladata “az Alapszabályzattal kapcsolatos értelmezési problémák kivizsgálása”. A szervezeti reformot a belső választások (“szövetségi tisztújítás általános és titkos, lehetőleg közvetlen választással”

²⁴ Vö. Magyarai Nándor László: *Szabad gondolatok a Szabadelvű Körről*. András Péter: *A saját jogrend, az igazságszolgáltatás és a belső reform*. In: SZÖVETSÉG, 1994. szeptember.

²⁵ Ld SZÖVETSÉG, 1996.május

²⁶ SZÁNDÉK. Az RMDSZ - Szociáldemokrata-Újbaloldali Tömörülés brosúrája.

²⁷ Vö. Bíró Zoltán: *Valami történetik* ... Interdialog Füzetek 1., Csíkszereda, é.n..

) megtartása zárta volna le (a kongresszus úgy határozott, hogy e választásokat a határozat meghozatalától számított két éven belül meg kell megszervezni)²⁸.

A kongresszus nagy szótöbbséggel Markó Bélát – a Szövetség kétségtelenül egyik legnagyobb tekintélyű, s emellett jó taktikai érzékkel rendelkező politikusát – választotta elnökül (egyetlen ellenjelöltje a Brassó megyei szervezet elnöke, Mina László volt). E választás – Domokos Géza és Szócs Géza további szerep-nemvállalását követően – egy új politikai egyensúlyi helyzet kialakulását ígérte. A Kongresszus egyben ismét a Szövetség tiszteletbeli elnökévé választja Tőkés Lászlót. A tiszteletbeli elnök, a szövetségi elnökhöz hasonló képviseleti jogot kapott, s számára is biztosított a legfőbb döntéshozó testületek munkájába való bekapcsolódás lehetősége, tanácskozási joggal. Ezzel azonban egy újabb polarizáció feltételei is megteremtődtek.

Az SZKT a kongresszuson megválasztott 21 szövetségi képviselő mellett a parlamenti képviselőkől és a megyei önkormányzati konferenciák által megválasztott települési és megyei önkormányzati képviselőkől áll. Az önkormányzati konferenciák által intézményesített választási mechanizmus jelentős változást készített elő, mert egy újabb elitréteget – az egy évvel korábban megválasztott önkormányzati képviselőket – hozta be az RMDSZ belső politikai piacára. A 134 tagú SZKT igyekezett e piac működésének formai feltételeit is megteremteni: már első (Gyergyószentmiklóson 1993. februárjában megtartott) ülésén szabályozta a frakciók létrehozását és működési rendjét, majd a következő ülésen elfogadott működési szabályzat (a “hárszabály”) révén létrehozta az *Egyeztető Kerekasztal* intézményét (beemelve ezzel az SZKT működésébe a kongresszus előkészítésében oly hasznosnak bizonyuló Politikai Egyeztető Kerekasztal pozitív tapasztalatát), mely a konszenzusorientált döntések meghozatalának lehetett volna hatékony eszköze, s végül, a testület vezető szervének, az *Állandó Bizottságnak* a megválasztásakor szem előtt tartotta a politikai reprezentativitás szükségességét is. Ugyanakkor az SZKT első döntései között (3.sz. Határozat) szerepelt a privatizáció előkészítésébe való bekapcsolódás, amelynek a végrehajtására csak a helyi szervezetek aktív, szakmai háttérrel is biztosító részvételével kerülhetett volna sor. E határozat végre nem hajtása azonban már a kezdet kezdetén rávilágított arra, hogy az Ügyvezető Elnökség végrehajtási eszköztára nagyon szegényes, s hogy az így kiépített “állam-modell”-ben a végrehajtáshoz helyi szervezeti erőforrások nem léteznek.

Markó Béla szövetségi elnök Takács Csaba Hunyad megyei képviselőt javasolta ügyvezető elnöknek, s e javaslatot az SZKT el is fogadta. Az ügyvezető elnökség SZKT által (titkos szavazással) megerősített további tagjai: Bodó Barna (politikai alelnök), Somai József (szervezési alelnök), Magyarai Nándor László (önkormányzati alelnök), Fischer Fülöp Ildikó (ifjúság- és oktatásügyi alelnök), Kötő József (művelődési és egyházügyi alelnök) és György Béla Zsolt (gazdasági alelnök).

Az Ügyvezető Elnökség főosztályai elsődleges feladatuknak a kongresszusi határozatokból származó szakpolitikai programok elkészítését és végrehajtását tekintették. A Képviselők Tanácsának e szakpolitikai munkához kellett biztosítania a politikailag iránymutató és integráló döntéseket. A szervezeti reform folytatására vonatkozó döntések azonban folyamatosan elhalasztódtak; ennek legkirívóbb példáját a belső választások szabályozására és megszervezésére vonatkozó határozat meghozatalának majdnem kétéves története adja. A belső választások előkészítéséhez az első tanulmányokat az Ügyvezető Elnökség 1994 júniusában készítette el; az elméleti előkészítő munka az Önkormányzati Főosztályon és a Politikai Főosztályon folyt²⁹. A belső választási rendszer koncepciójáról

²⁸ *Határozat szervezetünk önkormányzati modelljének alapelveiről*, 2. szakasz. In: RMDSZ Közlöny, 1993. 1.szám.

²⁹ Ld *SZÖVETSÉG*, 1994. június (I. évf. 6.sz.)

számos tanácskozást tartottak (a platformok képviselőivel a politikai jellegű alapkérdésekről, a területi szervezetek tisztségviselőivel a végrehajtás körülményeiről), s az SZKT ülésein többször is napirendre került a kérdés. A belső tisztújítás közvetlen választások útján való szabályozását és e választásoknak a brassói kongresszus által megszabott határidőn belüli megtartását a Reform Tömörülés, a Szabadelvű Kör és az Erdélyi Magyar Kezdeményezés sürgette, a döntés meghozatalát a szervezeti status quo-ban érdekelt helyi és megyei tisztségviselők fékeztek le, s a halasztást a parlamenti csoport nagyobbik része is támogatta. A kérdés főleg azért vált hangsúlyosan politikai természetűvé, hogy a közvetlen belső választások mihamarabbi megszervezését ugyanazok a frakciók támogatták, amelyek az autonómia-státútumok elfogadását is szorgalmazták.

Az is fékezte a Képviselők Tanácsának a munkáját, hogy számos kérdésben nyilatkozatot, állásfoglalást kellett megfogalmaznia. A tanügyi törvénnyel vagy az alapszerződéssel kapcsolatos kérdések természetesen a romániai magyarság egészét érintő, "stratégiai" kérdések voltak, amelyekre vonatkozóan valóban az RMDSZ legfelsőbb fórumainak kellett állást foglalniuk. Viszont számos helyi válság (a prefektus-ügy Hargita és Kovászna megyében, a marosvásárhelyi Antonescu-szobor ügye) a megyei szervezetek kérésére lett országos ügyé: az RMDSZ megyei szintű testületei nem érezték elég "súlyos" állásfoglalásnak, ha a nyilatkozat csupán helyi vagy megyei szinten hangzik el.

Számos nyilatkozat, állásfoglalás a szövetségi elnök vagy az ügyvezető elnökség álláspontjának utólagos megerősítéseként (néha ezek finom korrekciójaként) született meg. Az RMDSZ Memorandumát Románia felvételéről az Európa Tanácsba, melyet Markó Béla szövetségi elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök jegyez 1993. augusztus 26-án³⁰, a Képviselők Tanácsa elvi állásfoglalással erősíti meg 1993. szeptember 25-én³¹. Hasonló módon történt az alapszerződéssel kapcsolatos RMDSZ-állásfoglalás megerősítése is.

Jelentős mértékben lekötötte a Szövetségi Képviselők Tanácsát a belső konfliktusok kezelése. Ezek sorában mindenekelőtt a Tőkés László tiszteletbeli elnök és a parlamenti frakciók meghatározó személyiségei (Verestóy Attila, Tokay György, Szabó Károly, Frunda György képviselők) köré csoportosuló képviselők között kirobbant konfliktusokat kell megemlíteni: az "etnikai tisztogatás" vitáját³², az ún. Neptun-ügyet valamint a "Nagy Benedek-ügyet". Ezek közül a Neptun-ügy tűnt a legelhúzódóbb válságnak. Kirobbanása az amerikai Project on Ethnic Relations Alapítvány kelet-európai konfliktus-menedzselő tevékenységéhez kötődik, amely azonban nem csupán egy civil társadalmi kezdeményezésként volt jelen a régióban, hanem – mint utóbb kiderült – amerikai kormányzati érdekek képviselőjeként is. A PER szervezésében 1992-ben két "speciális találkozóra"³³ került sor Romániában, amelyeket 1993-ban – a brassói kongresszust követő időszakban – újabb kettő követett: a svájci Gerzensee-ben és egy román tengerparti üdülőhelyen, Neptunon. E nem hivatalosnak tekintett tanácskozásokon három RMDSZ-politikus – Tokay György, Frunda György és Borbély László – vett részt a román kormányzat és államelnöki hivatal legbefolyásosabb munkatársaival, Traian Chebeleu elnöki szóvivővel és Viorel Hrebenciuc-kal, a román kormány főtitkárával. A megbeszéléseken született javaslatokat az amerikai sajtó "román-magyar egyezményekként" mutatta be. Az RMDSZ tiszteletbeli elnöke, Tőkés László (akinek a beállítottságát a tanácskozásokon részt vevő Tokay György az amerikai sajtóban a megegyezések egyik akadályaként jellemzett) erélyesen bírálta a tanácskozásokon résztvevő három politikust, akik ezzel az RMDSZ-nek "politikai kárt" okoztak. Bíráló közleményt tett közzé az Ügyvezető Elnökség is, majd a MISZSZ és EMK. A hosszan elnyúló

³⁰ Ld *RMDSZ Közlöny*, 1993. 6. szám

³¹ Ld *RMDSZ Közlöny*, 1993. 7-8. szám

³² SZKT Nyilatkozat. *RMDSZ Közlöny*, 1993. 3. szám

³³ *PER Bulletin*, 1992/2.

nyilatkozatháború egyértelművé tette, hogy: 1. az RMDSZ döntéshozó centruma a brassói kongresszust követően részben a parlamenti csoporton kívülre került (Domokos Géza elnöksége alatt az ilyen megbeszéléseken való részvétel nem okozott “legitimitási válságot”); 2. az RMDSZ vezető testületeiben Tőkés László körül egy markáns jobboldali csoportosulás jött létre, amely politizálási stílusában is eltér a pragmatikus, az “apró lépések taktikájában” bízó csoportoktól. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy ezek a konfliktusok nem csupán a szervezetileg megjeleníthetővé vált ideológiai pluralizmus fejleményei, hanem a Szövetségen belüli hatalmi pozíciók (erőforrások) megszerzéséért illetve megtartásáért folytatott harc következményei is.

Az RMDSZ IV. Kongresszusán (1995. május 26-28., Kolozsvár) hozott alapszabályzat-módosítás lényegében e harc konzekvenciáit vonta le, és a szervezeten belüli status quo-ban érdekelt csoportoknak kedvezett: nem a platformoknak, hanem a szervezet középszintű (megyei) vezetőinek³⁴.

Az autonómia kérdése

A romániai magyarság jogállása megfogalmazásának politikai igénye lényegében már az RMDSZ megalakulásának pillanatában megjelent. A december 25-i *Kiáltvány* “egy új nemzetiségi Statútum” kidolgozását szorgalmazza (a Kiáltvány szerkesztői statútumon ekkor még valószínűleg egy, az 1945. február 6-i Nemzetiségi Statútum mintájára megszerkesztett kisebbségi törvényt értettek), de törvényjavaslat megszerkesztésére sokáig nem került sor. A váradi kongresszuson elfogadott program “a társadalmi csoportok és mindenféle kisebbségek kollektív jogainak és szabadságjogainak alkotmányba foglalását” rögzíti célként. Ennek “legmegfelelőbb biztosítéka a helyi önkormányzati rendszer kialakítása”, melynek keretein belül lehetőség nyílik az anyanyelv szabad használatára a közigazgatásban és közéletben valamint az óvodától egyetemig terjedő anyanyelvi közoktatás megszervezésére. A program ugyanakkor távlati célként “az önkormányzati rendszer csúcsszerveként működő ... kisebbségi parlament tervé“-t jelöli meg³⁵. A marosvásárhelyi kongresszuson elfogadott program már tartalmaz általánosságokat az autonómiáról: egyrészt alkotmányjogi terminusokat vezet be a romániai magyarság önmeghatározására (a romániai magyarság önmagát “államalkotó tényezőnek” tekinti), másrészt a kisebbség önszerveződésének biztosítását “a helyi önkormányzat elve alapján” tartja biztosíthatónak, s bár utal a “személyi és kulturális autonómiára”, mint a romániai magyarságot kisebbségi társadalommá összefogó önkormányzatra, konkrét célul “a magyar kisebbség autonóm közművelődési intézményhálózatának kifejlesztését” tűzi³⁶.

Ugyanakkor a marosvásárhelyi kongresszuson vált ismertté – nem hivatalos dokumentumként – Szöcs Géza “Nemzetiségi törvénytervezet-csomag”-ja. E csomag egyrészt kiegészítő javaslatokat fogalmaz meg Románia alkotmányos téziseihez (az identitáshoz való jogot, a kisebbségi közösségek autonómiáját valamint jogát az információhoz), másrészt tartalmaz egy törvénytervezetet “a nemzeti, etnikai, nyelvi közösségekről és az ezekhez tartozó személyekről”, mely tulajdonképpen egy kerettörvény: statuálja a közösségi és egyéni

³⁴ A Kongresszus létrehozta a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsát, amely minden fontos döntés előkészítésébe beleszólhat. Ugyanakkor a területi szervezetek anyagi függőségi kapcsolatba kerültek az Ügyvezető Elnökséggel.

³⁵ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa*, i.k.

³⁶ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség. Alapszabályzat. Program.* 1991. Kiadja az RMDSZ Országos Titkársága, Kvár, 1991. június 7.

jogokat³⁷, de egyben néhány autonómiára vonatkozó tézist is megfogalmaz. Konceptuális szempontból, a későbbi tervezetek vonatkozásában a csomag két fontos mozzanatot tartalmaz: 1. az autonómia közjogi testületek révén valósul meg; 2. a Statútum az autonóm köztestületek által meghozott jogszabály, melyet az illető nemzeti/etnikai/nyelvi közösség választott képviselői dolgoznak ki, s törvényként Románia parlamentje iktat. Az autonómia közjogi/államjogi koncepciójának kiérlelésében fontos szerepe volt a “társnemzet-vitának”. A “társnemzet” fogalma a marosvásárhelyi kongresszust megelőző viták során merült fel, a fogalom ideologikus pályát is befutott Borbély Imre cikkei nyomán.

Az autonómia-koncepciók változatai s főleg az ezekre alapozó politikai kezdeményezések tovább mélyítették az RMDSZ-n belüli törésvonalakat. E tekintetben fordulópontot jelentett az RMDSZ Székelyföldi Politikai Csoportjának a fellépte, mely 1991. októberében, az 1848-as agyagfalvi székely nemzetgyűlés évfordulójának a megünneplését össze kívánta kapcsolni egy – az önrendelkezés elve alapján megvalósuló s Székelyföld területi autonómiájára vonatkozó – referendum megszervezésével. E kezdeményezés RMDSZ-n belüli vitájára a Küldöttek Országos Tanácsának (KOT) 1991. október 5-i, aradi ülésén került sor. Mivel e kezdeményezés egybeesett az új román alkotmánytervezet vitájával (melyre 1991. szeptember 10. és november 14. között került sor), a “Hargita-Kovácsna jelentés” által kialakított magyarellenes sajtókampánnyal, a helyhatósági törvény parlamenti vitájával valamint a Petre Roman-kormány bukását követően az ellenzéki pártoknak – köztük az RMDSZ-nek is – megtett koalíciós javaslattal (az aradi KOT-on a kormányzásban való esetleges részvétel napirendi pontként is szerepelt), azok a – Domokos Géza köré csoportosuló – RMDSZ-képviselők és szenátorok, akik a román belpolitika viszonyai között a parlamenti politizálás egyedüli útját tartották célravezetőnek, az RMDSZ esélyeit rontó, radikális politikaként ítélték el a kezdeményezést.³⁸ Minthogy e vita a román sajtó közvetítésével az országos közvélemény elé került, s a román kormány ennek nyomán be is tiltotta az agyagfalvi ünnepséget (sőt, katonai erődemonstrációra is sor került Hargita megye e vidékén), a már korábban tematizálódott “radikális-mérsékelt” ellentét újabb kontextuális elemekkel bővült, melyek a későbbi autonómia-vitákban a stratégiát érintő kérdésekben bukkantak fel.

Románia új alkotmányának érvénybe lépésével (1991. december 8.) új helyzet teremtődött: az autonómia-törekvéseket be kellett illeszteni a létező alkotmányos keretekbe. Ez tovább élezte a koncepciók közötti ellentéteket: a kisebbségi jogi megközelítés ugyanis beilleszthető a kialakult alkotmányos keretek közé, az autonómia azonban csak részben. Az 1992-es februári helyhatósági választásokat követően a települési és megyei önkormányzatokban szerephez jutott helyi elitek tapasztalata kétségtelenül további szempontokkal gazdagította az autonómia-koncepció megfogalmazását célzó törekvéseket. A Küldöttek Országos Tanácsának 1992. október 25-i ülésén elfogadott *Nyilatkozat a nemzeti kérdéstről*, az úgynevezett *Kolozsvári Nyilatkozat* a “belső önrendelkezés” koncepciójára alapozó autonómia-stratégia felülkerekedését jelentette a kisebbségjogi és a helyi önkormányzatokra alapozó felfogással szemben. A Kolozsvári Nyilatkozat a “belső önrendelkezés” elvét “egyetemlegesen előremutató” elvként tételezi, melyet egyaránt igazol az európai demokráciák gyakorlata és az erdélyi hagyomány.

A Csapó József által kidolgozott *Memorandum a romániai magyar nemzeti közösség önrendelkezéséről* (1992. dec.31.), bár a Kolozsvári Nyilatkozatra alapoz, még nem vált az

³⁷ A tervezet szerint a kollektív jogok közé tartozik: a köztestületek alapításának joga, az identitáshoz való jog, a lakóterület védeltségének joga, pártok alapításának joga, az anyanyelvi oktatáshoz való jog, az anyanyelv közéletben való használatának joga, az anyaországgal való kapcsolat tartásának joga.

³⁸ Vö: *Az RMDSZ Székelyföldi Politikai Csoportjának epilógusa az autonómiáról és egységbontásról*. In: LIMES 1992/5-6.

RMDSZ hivatalos dokumentumává. E tervezet a “belső önrendelkezés” koncepciójának első megalapozási kísérleteként megpróbálja összefoglalni és hasznosítani a legfontosabb nemzetközi dokumentumokat, ugyanakkor még tartalmaz alkotmánymódosító javaslatokat. Itt jelenik meg először a későbbi RMDSZ dokumentumokban gyakran visszatérő autonómiaforma-hármas: a személyi elvű autonómia, a helyi közösségek autonómiája és a regionális autonómia. A *Memorandum*, egészében véve, tulajdonképpen egy csomag, mely az alkotmánymódosító tézisek mellett egy kisebbségi törvény és egy nyelvtörvény elemeit is tartalmazza. Szembetűnő ugyanakkor, hogy nem konkretizálja a romániai hatalmi struktúrákhoz és belső joghoz való kapcsolódást.

Az RMDSZ III. – brassói – kongresszusán elfogadott program ugyan látszólag egy visszalépést is tartalmaz – az önmeghatározással kapcsolatos vitában “a romániai magyar nemzeti kisebbség” kifejezése vált elfogadottá – , azonban a program hivatkozik a “belső önrendelkezés” jogára valamint arra, hogy a Romániában élő magyarság “önmagát mint őshonos közösséget államalkotó tényezőnek, önálló politikai alanyként, s mint ilyen, a román nemzet egyenjogú társának tekinti”³⁹. A kongresszust követően az első jelentős politikai dokumentum, mely a romániai magyarság jogállására vonatkozó megfogalmazásokat tartalmaz, az 1993. augusztus 26-i keltezéssel közzétett *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Memoranduma Románia felvételéről az Európa Tanácsba* volt⁴⁰. Ez a – román pártpolitikában is nagy vihart kavarázó – dokumentum szintén megfogalmazza “a nemzeti kisebbségek államalkotó tényezőként való elismerését”, az intézményes megoldások tekintetében pedig olyan államhatalmi struktúra – minisztérium, államtitkárság – létrehozását sürgeti, “amelynek feladata a kisebbségi intézményhálózat felügyelete, kisebbségi irányítás alatt”. Része ennek az intézményhálózatnak az önálló magyar nyelvű iskolahálózat, mely az oktatási törvény által külön szavatolt “önálló, kisebbségek által irányított anyanyelvi iskolahálózat ... minden szinten és formában”.

1993. november 14-én fogadta el a Szövetségi Képviselők Tanácsa a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről szóló törvénytervezetet⁴¹, mely az RMDSZ egyetlen hivatalos törvényjavaslata, s amelyet ekként iktatott is az RMDSZ parlamenti csoportja a román parlament képviselőházában. A tervezet tulajdonképpen egy kerettörvény, mely külön határozza meg az egyéni kisebbségi jogokat és a közösségi jogokat. A “belső önrendelkezéshez” való jog e közösségi jogok közé tartozik. A tervezet alapkonceptiója az, hogy megkülönbözteti a nemzeti kisebbségeket az autonóm közösségektől: “autonóm közösség az a nemzeti kisebbség, amely saját elhatározásból a belső önrendelkezés elve alapján gyakorolja jogait” (1.szakasz). “A magukat autonóm közösségként meghatározó nemzeti kisebbségeket megilleti a hozzájuk tartozó személyek egyéni kisebbségi jogain alapuló személyi autonómia” (2. szakasz). A személyi elvű autonómiáról a törvénytervezet 51-53. szakasza rendelkezik részletesebben: a “személyi autonómia keretében a közösséget öngazgatási és végrehajtási jog illeti meg az oktatás, a kultúra, a társadalmi és szociális tevékenység és az tájékoztatás terén”. Az öngazgatás megfelelő hatásköreivel rendelkező testületeket és tisztségviselőket az autonóm közösség választja meg “szabad és időszakos választásokon” (52.szakasz). Az így létrejövő önkormányzat kidolgozza saját státútumát, mely törvényerővel bír. A személyi (elvű) autonómia mellett a törvényjavaslat további két autonómiaformát is meghatároz. A helyi öngazgatási autonómia a “sajátos státuszú önkormányzatok” révén valósul meg. E státuszt törvényben szabályozott módon azok a helyi önkormányzatok kaphatják meg, amelyek lakosságának többségét valamely nemzeti

³⁹ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja*. In: RMDSZ Közlöny, 1993.4.sz.

⁴⁰ Lásd: *Romániai Magyar Demokrata Szövetség. DOKUMENTUMOK 1.* Kiadja az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége, Kolozsvár, 1993.

⁴¹ *Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről (tervezet)*. In: *DOKUMENTUMOK 1.*, i.k.

kisebbséghez vagy autonóm közösséghez tartozó személyek alkotják (54.szakasz). Végül, a harmadik autonómiaforma, a regionális autonómia a sajátos státuszú önkormányzatok társulása révén jön létre; e társulás joga a sajátos státuszú közigazgatási egységeket mint helyi önkormányzatokat illeti meg. Az 59. szakasz szerint “a regionális autonómiát gyakorló autonóm közösség maga határozza meg önkormányzatának szervezeti és működési szabályzatát”.

A nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről szóló törvénytervezetnek volt alternatívája is: vele párhuzamosan készült el Szilágyi N. Sándor egyéni törvényjavaslata **“Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről”** címmel. A tervezet ugyan még a szerző bevallása szerint is “az RMDSZ munkacsoportja által kidolgozott kisebbségi törvénytervezet után – és részben annak hatására – készült”⁴², de koncepciójában alapvetően eltér attól, mivel szakítani kíván azzal a felfogásmóddal, mely “a hagyományos hegemonista nemzetállam paradigmájában maradvá próbálja rendezni csakis a kisebbségek számára a nemzeti identitással kapcsolatos jogok kérdését”, és amely a többség vonatkozásában azt tekinti kiindulópontnak, hogy “a jogok a többség számára automatikusan kijárnak”⁴³. Ezért a nemzeti identitással kapcsolatos jogok gyakorlati érvényesítésének részletes szabályozását abból kiindulva fogalmazza meg, hogy Romániában több **nemzeti közösség** él, amelyeknek helyzetét területi és demográfiai (számbeliségi) szempontok szerint jogilag is definiálni kell, s a szabályozást csakis ezekre a definiált helyzetekre alapozva lehet kidolgozni⁴⁴.

Mind az RMDSZ törvénytervezetének vitájából, mind pedig az alternatív javaslatok összehasonlításából kitűnt az, hogy az autonómiakoncepciók különbözősége mögött lényeges szemléleti ellentétek húzódnak meg. Mivel az RMDSZ – hivatalosan is törvényjavaslatként iktatott – tervezete a Statútum alapján működő, közjogi autonómiák irányába terelte a belső politikai vitákat, e kontroverziák a statútumok mibenléte és intézménymeghatározó szerepe körül kezdtek kibontakozni. 1994 második felében két kezdeményezésre került sor. Az egyik Csapó József nevéhez kötődik, aki az **Erdélyi Napló**ban közzéteszi a három autonómiaformára vonatkozó statútum-tervezetét⁴⁵. A másik kezdeményezésre a Bodó Barna ügyvezető alelnök vezetésével került sor a Politikai Főosztályon. Ennek célja a statútum-viták szakmai megalapozása, valamint azon kérdések megfogalmazása volt, amelyek politikai szintű döntéseket igényelnek, és a statútumok jogi kodifikációjához szolgálnak alapul. A két kezdeményezés a Szövetségi Képviselők Tanácsának 1994. október elsejei ülésén hozott határozatával egy bizottság munkájában kapcsolódik össze⁴⁶. E bizottság – bár tagjai között nem alakult ki konszenzus jónéhány alapvető politikai kérdésben (mi a statútum, ki a jogalany a különböző autonómiaformák esetében, hogyan kapcsolódnak az önkormányzat intézményei létező államhatalmi intézményekhez, közjogi struktúrákhoz stb.) – Csapó József három tervezetét fogadta el alapváltozatként, amelyeket átdolgozott és a Szövetségi Képviselők Tanácsának 1995. február 25-26-i ülése elé terjesztett. A bizottságon belüli ellentéteket a

⁴² Szilágyi N. Sándor bevezető sorai a **“Törvény a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről”** című tervezethez. In: **KORUNK** 1994/3.

⁴³ Uo.

⁴⁴ A tervezet első fejezetének 2-10. szakaszai ezeket a definíciókat tartalmazzák: a nemzeti többség, nemzeti kisebbség, helyi nemzeti közösség, helyi ill. regionális nemzeti többség, helyi ill. regionális nemzeti kisebbség, jogképes nemzeti közösség, politikai nemzet, kulturális nemzet és a nemzeti közösségen kívül élő személyek fogalmainak operacionalizálható meghatározásait.

⁴⁵ Csapó József: **Belső önrendelkezést kiteljesítő autonómiák. A Sajátos státusú helyi önkormányzat statútuma; a Romániai magyar nemzeti közösség személyi autonómiájának statútuma és a Sajátos státusú helyi önkormányzatok regionális társulásának autonómia-statútuma.** In: **Erdélyi Napló**, 1994. szeptember 28.

⁴⁶ Lásd **RMDSZ Közöny**, 12.sz.,1994. november. A 32. sz. határozat alapján a bizottság tagjai: Csapó József, Tokay György, Varga Attila, Béres András, Bodó Barna, Balázs Sándor, Bakk Miklós, Papp Előd, Hajdú Gábor, Katona Ádám, Madaras Lázár, Markó Attila, Szabó István, Szilágyi N. Sándor.

tervezetek politikai vitája nem tudta feloldani, ezért a döntést az SZKT elhalasztotta, de egyben további testületek (a parlamenti frakciók és az ügyvezető elnökség) álláspontját is kérte a tervezetekről. Ugyanakkor az Állandó Bizottság elnökének javaslatára további változatok beterjesztésére is maradt lehetőség. Így az 1995. április 8-9-i SZKT-ülésen további három tervezetet is bemutattak: Bakk Miklós személyi elvű önkormányzatokról szóló törvénytervezetét, a Politikai Főosztály *A Romániai Magyar Nemzeti Közösség Személyi Elvű Autonómiájának statútum-tervezetét* (szerzői: Szász Alpár Zoltán és Bodó Barna) valamint Szilágyi N. Sándor korábbi tervezetének egy átdolgozott változatát. A Csapó József névvel fémjelzett különbizottsági változat elsősorban a belső önrendelkezés koncepciójára alapoz, Bakk Miklós tervezete kísérlet arra vonatkozóan, hogy az autonómiastatútumokat belső, alkotmányfejlődési lehetőségekből levezetve közelítse meg (s így teremtsen tárgyalási alapot román politikai erővel), a Politikai Főosztály tervezete viszont megpróbált közvetíteni a két változat között. Végül, a Szilágyi N. Sándor által benyújtott változat nem más, mint a szerző korábbi törvényjavaslatának átdolgozott változata, kiegészítve az “önadminisztráló nemzeti közösségek” státuszára vonatkozó rendelkezésekkel.

Míthogy e tervezetek vitájában nem vált világossá pontosan, hogy e kérdéskörben hol húzódik a határvonal a szakmai és a politikai szint között⁴⁷, s mivel a politikailag is megosztott Szövetségi Képviselők Tanácsában az általános vitának nem sikerült egyértelművé tennie azt, hogy a különböző változatok milyen stratégiai elképzeléseket jelenítenek meg, szinte törvényszerűen következett, hogy a döntést el kellett halasztani; a Képviselők Tanácsának 1995. április 7-8-i ülésén csupán az a határozat született, hogy az autonómia-vita eddigi eredményeit bele kell foglalni a közelgő kongresszus elé terjesztendő új programtervezetbe.

Az RMDSZ negyedik kongresszusa programba foglalt néhány elvi tézist az autonómiáról (ezek szerint az autonómia egyaránt jelent **elvet a jogállam kiépítésében**, a **nemzeti közösség jogát**, melyet identitása megőrzése érdekében gyakorol, **eszközt** a romániai magyarság gazdasági és kulturális fennmaradásának megalapozásához és **stratégiai célt**, melyet az RMDSZ politikai tevékenységében és a civil társadalom szervezeteivel kialakított kapcsolataiban követ⁴⁸), és rögzítette azt a három autonómiaformát, amelyeknek jogi megfogalmazására és a törvényhozás útján való érvényesítésére az RMDSZ törekedni fog. E három autonómiaforma: a személyi elvű autonómia, a sajátos státusú helyi önkormányzatok valamint a területi autonómia, mely “a helyi önkormányzatok társulásával érdekszövetségként jön létre”⁴⁹.

Az autonómia kodifikált szövegeire vonatkozó döntés folyamatos halasztása a “radikális-mérsékelt” törésvonal mentén újra polarizálta a Képviselők Tanácsát. A “radikális autonomista” álláspont szerint nem a statútum szakmai kidolgozottsága, hanem politikai súlya az elsődleges, ezért nem indokolt szakmai szempontokra való hivatkozással halasztani a döntést. A kongresszust követően a személyi elvű autonómia kérdése ebben a polarizált helyzetben került újból – az SZKT tagjai több mint egyharmadának a támogatásával – napirendre. Csapó József újabb, 1995. augusztusi tervezetváltozatának politikai támogatottsága azonban nem gyorsította fel az SZKT által jóváhagyható, kodifikált szövegváltozat kidolgozását, mivel érezhetővé vált, hogy a román-magyar alapszerződés megkötését követő helyzetben az RMDSZ-n belüli irányzatok újra kívánják fogalmazni az autonómiapolitika prioritásait.

⁴⁷ Vö Bodó Barna: *Összefoglaló a statútumtervezetek előkészítéséről*. ÜE belső irata, Csíkszereda, 1995. április 7.

⁴⁸ *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja. Alapelvek*. In: *RMDSZ Közlöny*, 1995. június (16.sz.).

⁴⁹ Uo.

Az egységes autonómiakoncepció kidolgozatlansága a politikai diszkurzus alakulását is meghatározta. Az autonómiákról folyó viták hatástörténete három irányban követhető nyomon: 1. az RMDSZ belső vitáiban újabb kontextuális elemekkel árnyalta a “radikális-mérsékelt” ellentétet, kibővítvén azt az “autonomista” és a “kisebbségi” politizálás ideologikus ellentétével; 2. a román politika érvrendszerébe bevitte az “etnikai alapú” autonómiák elutasítását, s ez az érvelési mód határozta meg a román kormány és az ellenzéki pártok zömének viszonyát az Európa Tanács 1201-es ajánlásához; 3. a politika szakértői és civiltársadalmi háttére számára kihívást jelentett a nemzetközi jog és gyakorlat áttekintésére, az autonómiákkal kapcsolatos jogok politológiai elemzésére. Az RMDSZ-nek nem sikerült megteremtenie az ehhez szükséges szakértői háttért, azonban az 1994. májusában az Ügyvezető Elnökség kezdeményezésére Tusnádon megtartott tanácskozást követően a Román Helsinki Bizottság mellett működő szakértői csoport (az ún. “Gabriel Andreescu-csoport”) nemzetközileg is elismert kritikai elemzéseket tett közzé az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetéről majd autonómiatörekvéseiről⁵⁰.

A román-magyar alapszerződés kérdése

A román-magyar alapszerződésről az Antall-kormány kezdett tárgyalásokat, de ezeknek mindössze két érdemi fordulója volt. A Horn-kormány, amely programjában egyenrangú célkitűzésekként hirdette meg az európai integrációt, a jószomszédsági politikát és a határon túl élő magyar kisebbségek jogainak biztosítását, 1994 nyaratól új lendületet kívánt adni az elakadt román-magyar tárgyalási folyamatnak⁵¹. Így került sor 1994 júliusában és augusztusában az RMDSZ és a magyar kormányzat (Határon Túli Magyarok Hivatala, Külügyminisztérium) első, konzultatív jellegű megbeszéléseire, amelynek eredményeképpen még egy állandó munkacsoport kialakítását is elhatározták⁵². E konzultatív jellegű megbeszélések arra a következtetésre juttatták Markó Béla szövetségi elnököt s az RMDSZ többi vezető tisztségviselőjét, hogy a Szövetségnek – amennyiben meg akarja őrizni partneri minőségét a felgyorsuló kétoldalú tárgyalási folyamatban – sürgősen ki kell dolgoznia és közzé kell tennie álláspontját a román-magyar alapszerződésre vonatkozóan. Az állásfoglalásra vonatkozóan a határozat a szövetségi elnök által összehívott Külpolitikai Tanácsadó Testületben⁵³ született meg (1994. augusztus 4-én) s az *Állásfoglalás* végleges szövege 1994. augusztus 26-án jelent meg Markó Béla szövetségi elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök aláírásával. Az állásfoglalást egyszerre juttatta el a Szövetség a román és

⁵⁰ A tusnádi szakértői tanácskozást (1994. május 13-14.) az RMDSZ Politikai Főosztálya kezdeményezte és szervezte közösen a Romániai Emberi Jogokat Védő Egyesület (Román Helsinki Bizottság) szakértőivel. A tanácskozáson a Szövetség által az ET-hoz benyújtott *Memorandum* és a *Kisebbségekről és autonóm közösségekről* szóló törvénytervezet szakmai megvitatására került sor. A szakmai tanácskozás résztvevői: Gabriel Andreescu, Renate Weber, Valentin Stan, Smaranda Enache, Biró Annamária, Kolombán Gábor, Bakk Miklós, Bodó Barna, Fábíán Ernő, Varga Attila, Balázs Sándor, Horváth István, Eckstein-Kovács Péter és Nagy György voltak.

⁵¹ 1994. júl. 1-én a kormányzást átvevő Horn-kabinet nevében Bukarestbe látogat Hárs Gábor, az MSZP nemzetközi titkárságának vezetője, és megbeszéléseket folytat az alapszerződés folytatandó, szakértői szintű tárgyalások megkezdése érdekében. 1994. júl. 16-án Triesztben, a Közép-európai Kezdeményezés csúcstervezete alkalmával Horn Gyula miniszterelnök megbeszélést tartott Vacarioiu román miniszterelnökkel. Egyetértettek abban, hogy mihamarabb alá kell írni az alapszerződést. Horn közölte, Magyarország elvárja, hogy a kisebbségek jogainak szavatolása bekerüljön az alapszerződésbe.

⁵² Erre vonatkozóan a megegyezés Tabajdi Csaba államtitkár és az RMDSZ vezetői között júl.29-én jött létre. Ld *Magyar Nemzet*, 1994. júl.30.

⁵³ E testület 1993. dec. 28-án alakult meg azzal a céllal, hogy összehangolja az RMDSZ Szövetségi Elnöki Hivatala, parlamenti képviselői és egyéb tisztségviselői által végzett külügyi-képviselési tevékenységet. (Biró Anna-Mária: *Európából Európába*. In: *KORUNK*, 1994/3)

magyar külügyminiszternek. Az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa október elsején a 30. számú határozatával meg is erősíti az Állásfoglalásban foglaltakat⁵⁴.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Állásfoglalása a román-magyar alapszerződésről a két ország viszonyára vonatkozóan döntő jelentőségű tényként állapítja meg, hogy “Romániában közel kétmillió magyar, Magyarországon pedig több tízezres román közösség él kisebbségi helyzetben”. Ebből következően az RMDSZ azt javasolja, hogy “a két ország kormánya és parlamentje a jószomszédi viszonyt rögzítő egyezmények kidolgozásába vonja be a romániai magyar és a magyarországi román nemzeti kisebbség legitim képviselőit is”, valamint azt, hogy a kisebbségvédelmi rendelkezéseket a szerződő felek foglalják külön dokumentumba, egy *Kisebbségvédelmi Megállapodás*ba, amely azonban integráns része az alapszerződésnek. E megállapodásnak egyrészt tartalmaznia kell a nemzeti kisebbségeket megillető jogok általános, elvi keretének rögzítését (a nemzeti identitás megőrzésének, továbbadásának és fejlesztésének jogát, melyhez biztosítani kell a megfelelő jogi, jogalkotási és közigazgatási eszközöket és kereteket, beleértve “a személyi, helyi öngazgatási és regionális autonómiákhoz” való jogot), másrészt konkrét kormányintézkedések (a Bolyai Egyetem visszaállítása, diplomák honosítása, kétnyelvű feliratok, a felekezeti és közületi javak, ingatlanok visszaszolgáltatása jogos tulajdonosaiknak) kötelezettségét is elő kell írnia.

E külön megállapodásra vonatkozó javaslat a megújított tárgyalások kezdetén hasznosnak tűnt, mivel a korábbi tárgyalási fordulókön a “határklauzula kisebbségi jogokért” magyar tárgyalási stratégiája érvényesült, amelyet a román diplomácia ügyesen ki is aknázott Nyugaton, titkos határmódosító szándékkal vádolva meg a magyar kormányt. Ha viszont a romániai magyarság kérdése egy külön dokumentum tárgyát képezi, s az RMDSZ csupán erre vonatkozóan igényli azt, hogy partnerként részese legyen a tárgyalási folyamatnak, akkor elhárítható az irredentizmus vádja. A magyar kormány kezdetben felvállalta a külön kisebbségvédelmi megállapodás igényének képviselőjét, azonban a román partner ezt már 1994. novemberében elutasította, s Teodor Melescanu román külügyminiszter közölte is ezt az RMDSZ vezető tisztségviselőivel (Markó Bélával, Takács Csabával, Bodó Barnával, Tokay Györggyel és Magyar Lajossal) 1994. november 23-án egy – a román külügyminisztériumban lefolytatott – konzultatív jellegű tanácskozás során. 1995. februárjában a magyar kormány még egyszer javasolja (párhuzamosan a szlovák alapszerződés tárgyalásaival) a külön dokumentumot (melyet egyezmény-tervezet formájában el is készített), azonban ezt követően a különmegállapodás végleg lekerült a napirendről.

Minthogy a Horn-kormány már a tárgyalások kezdetén elfogadta a határklauzula román felet kielégítő megfogalmazását, ez a kérdés gyorsan nyugvópontra jutott, s a kisebbségvédelmi rendelkezések alapszerződésbe foglalása az európai integráció összefüggéseibe tevődött át. A tárgyalási minimum ekkor az Európai Tanács 1201-es Ajánlása lett, s ezt a minimumot az RMDSZ mindegyik belső csoportosulása elfogadni látszott, mivel tartalmazta az autonómia kialakításának lehetőségét⁵⁵.

Az *1201/1993-as Ajánlás* előtérbe kerülése azonban hiszterikus reakciókat váltott ki a román belpolitikában: nemcsak a kormánykoalíció (a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja, a Román Nemzeti Egységpárt, a Nagy Románia Párt és a Szocialista Munkapárt) utasította el vehemensen, hanem az ellenzéki pártok többsége is, a Demokrata Párt és az LP '93 kivételével. Valószínűleg Amerika boszniai békekezdeményezésének sikere (az a felismerés, hogy a béke s az egyes államok integritása csakis az etnikai autonómiák biztosításával érhető el) készítette az *Ajánlást* elutasító Bukarestet, hogy a magyar minimumot

⁵⁴ *RMDSZ Közlöny*, 1994. 12.sz.

⁵⁵ Az alapszerződéssel kapcsolatosan csupán az EMK tett közzé egy radikális hangú nyilatkozatot, melyben védőhatalmi státuszt kér Magyarországnak az erdélyi magyarság státuszával összefüggően.

jelentő 1201-essel szemben meghirdesse a *francia-német megbékélési modellt*⁵⁶. Ennek nyilvánvaló üzenete pedig az volt, hogy Magyarország a jó kapcsolatok s az euroatlanti integráció érdekében mondjon le eddigi, magyar kisebbségeket pártoló szomszédságpolitikájáról. A román indítványt Iliescu elnök 1995. augusztus 30-án jelentette be, s a dokumentumcsomagot szeptember 22-én nyújtotta át a román kormány a magyar félnek⁵⁷. A csomag három dokumentumtervezetet tartalmazott: egy román-magyar közös nyilatkozatot a megbékélés keretéről és hasznáról, egy egyezményt a Románia és Magyarország közötti megbékélésről és partnerségről, valamint egy magatartás-kódex tervezetét a nemzeti kisebbségek kérdésében. A két kormányfő, Horn Gyula és Nicolae Vacaroiu október elején megegyezett abban, hogy a “megbékélési tervezetről” a lehető leghamarabb szakértői tárgyalásokat kezdenek el. A Markó Béla körül kialakult politikai pólus ekkor abban bízott, hogy a magyar kormány megtalálja a megfelelő választ e román kezdeményezésre, s ezért hajlott a kiváráásra, azonban a Tőkés László körüli csoportosulás nem rendelkezett ezzel a “bizalmi tartalékkal”, s ezért az 1994. augusztusi *Állásfoglalás* feladásaként értelmezte a tárgyalások elkezdését. Az eredeti igénymegfogalmazásokhoz való radikális visszatérés igénye Tőkés László 1995. október 31-én keltezett s a két államfőhöz címzett, nyílt levele révén kapott először hangot. E levélben a Szövetség tiszteletbeli elnöke egy *alternatív megbékélési indítványt* fogalmaz meg és tesz közzé, amely a francia-német megbékélési modell helyett az olasz-osztrákot, azaz a *dél-tirolit* javasolja, mivel “a magyar-román kapcsolatok tétje nem annyira az államközi kapcsolatok, mint inkább *a romániai magyar nemzetközösség helyzetének a rendezése*”, ahogy az a dél-tiroli németek esetében is történt a népcsoport legitim képviselőinek a bevonásával. Traian Chebeleu, Iliescu elnök szóvivője november 12-i válaszlevelében Tőkés László fogalomhasználatát “hitlerista és sztálinista kútfőből” eredezteti. Ezt a durva, minősíthetetlen hangú levelet Markó Béla egy november 15-i keltezésű, Iliescu elnökhöz címzett levélben nagyon határozottan visszautasítja, s november 19-i ülésén nyilatkozatban tiltakozik az SZKT is⁵⁸. 1996. január 6-án Tőkés László újabb levelet küld a két államfőnek, amelyben ismételtelen kifejti, hogy a román-magyar tárgyalásokba be kell vonni az erdélyi magyarság legitim képviselőit. Mindeközben az alapszerződés-viták retorikájában rögzült még egy fordulat, éspedig az, hogy “*saját modell kell*” (ezt először Markó Béla fogalmazta meg, de átvették a román kormányzat képviselői is).

A “saját modell” kétségkívül kifejezte a kompromisszum szükségességének a tudatát, s 1996 eseményei erre is mutatnak. Román oldalról kompromisszumra készítő körülmény volt, hogy a román diplomácia lépéskényszerbe került⁵⁹, főleg azután, hogy 1995. március 20-án a Stabilitási Értekezlet jelentős eredményeként Magyarország és Szlovákia aláírta a két

⁵⁶ Erre a következtetésre jut Molnár Gusztáv és Bíró Gáspár. Lásd: Molnár Gusztáv-Bíró Gáspár: *A román megbékélési javaslat*. Teleki László Alapítvány – Közép-Európa Intézet, Geopolitikai Kutatócsoport, Bp., 1995. október.

⁵⁷ Ezt megelőzően, szeptember 14-én Iliescu a pártok vezetőivel megvitatta megbékélési javaslatát, hangsúlyozva, hogy a két ország között jó a viszony, csak néhány, a történelemből fakadó politikai probléma létezik még. A román pártok mind támogatták e javaslatot, egyedül Horia Rusu, a Liberális Párt 93 ügyvezető elnöke vonta kétségbe a kezdeményezés értékét. (Ld *Romániai Magyar Szó*, 1996. szept. 16-17.)

⁵⁸ *RMDSZ Közlöny*, 19. sz., 1995. december.

⁵⁹ Ami az Európai Uniót illeti, Románia 1995-ben a 105 vízumköteles ország között szerepelt, és semmi esély nem mutatkozott arra, hogy közelesem elérheti a vízummentességet. A NATO-bővítés vonatkozásában is csupán negatív biztosítéki voltak, vagyis a bővítésre nem csoportosan, hanem egyéni elbírálás alapján fog sor kerülni – mégpedig világosan áttekinthető kritériumok alapján –, ami nyilvánvaló hátrányt jelentett Budapesttel, Varsóval és Prágával szemben. Ez utóbbi fővárosokkal ugyanis nem hivatalos formában, de számos alkalommal közölték azt, amit Bukaresttel nem, hogy ti. számítanak rájuk a bővítés első körében. (Ld Molnár Gusztáv - Bíró Gáspár: *A román megbékélési javaslat*. Teleki László Alapítvány – Közép-Európa Intézet – Geopolitikai Munkacsoport, Budapest, 1995. október, 3. old.)

állam kapcsolatait szabályozó alapszerződést, s ezzel Magyarország újabb integrációs előnyt szerzett Romániával szemben (amelyet a román politikai elit, s a román közvélemény egy jelentős része fel is ismert). A magyar kompromisszumkészség alapja az volt, hogy a Horn-kormányzat európai és euroatlanti integrációs helyzetérzékelése szerint Magyarországnak szüksége van a román-magyar alapszerződés mihamarabbi megkötésére is. A kompromisszum egyrészt az alapszerződés tartalmában, másrészt az Iliescu által kezdeményezett megbékélési javaslat sorsában konkretizálódott.

A madridi EU-csúcson találkozó Horn Gyula miniszterelnök és Iliescu elnök megegyeztek abban, hogy 1996 márciusáig véglegesítik mind az alapszerződés, mind a megbékélési javaslat tervezetét. 1996. március 12-13-án sor is került az első szakértői egyeztetésekre. Ekkor már kezdett világossá válni, hogy a tárgyalási folyamatban sem a magyar fél, sem a román fél nem tart igényt az RMDSZ aktív partneri szerepére. 1996. február 13-án Markó Bélát fogadja a román államfő; a megbeszélésen az RMDSZ elnöke szorgalmazta az intézményes párbeszéd megindítását⁶⁰. A magyar kormány és az RMDSZ között megszűnt partneri kapcsolatra utal, hogy Markó Béla “elégge aggasztónak” nevezte Kovács László külügyminiszter június 10-i kijelentését, miszerint “Budapest nem kívánja »feláldozni« a 10,5 milliós magyarországi lakost a környező magyarság vélt érdekeiért”⁶¹. Ugyanekkor, az MVSZ IV. Világkongresszusán Horn Gyula kijelentette, hogy a kormány nem ír alá olyan szerződést, amely sértené a kisebbségek érdekeit. Július 4-5-én a Határon Túli Magyarok Hivatala és a Miniszterelnöki Hivatal zártkörű tanácskozáson fogadta a határon túli magyar szervezetek vezetőit, amelyen egy akkor nagy jelentőségűnek tűnő dokumentum született. E közös nyilatkozat (“Budapesti Nyilatkozat”) szerint a résztvevők egyetértének abban, hogy az anyaország és a nemzet jövője szempontjából meghatározó fontosságú a mihamarabbi euroatlanti integráció, de ugyanakkor azt is leszögezik, hogy összehangolt támogatásban részesítik a szomszédos országokban élő magyar közösségek autonómiatörekvéseit⁶². A nyilatkozatot hevesen támadások érték Romániában⁶³, de még a nyugati visszhangja is inkább elmarasztaló volt.

Ezt követően azonban a két kormány közötti tárgyalási folyamatban (az utolsó szakértői szintű megbeszélés Bukarestben volt augusztus 13-án) újabb irányváltás nem következett be. A román fél lemondott a megbékélési csomagról, az alapszerződés tervezetében azonban elérte, hogy az 1201-es Ajánláshoz csatolt értelmezéssel az ne vonatkozzon a kollektív jogokra. Kimaradt az alapszerződésből az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásának a rendezése is. Az RMDSZ Operatív Tanácsa augusztus 16-án még egyszer elemezte a kialakult helyzetet, s leszögezte, hogy továbbra is érvényesnek tekinti az RMDSZ 1994-es *Állásfoglalását*, s a jelenleg egyeztetett s véglegesnek szánt tervezetben “szűkítő jellegűnek tartja a kollektív jogok körének kiiktatását az 1201-es Ajánlásból”, továbbá nem tartja kielégítőnek a nyelvhasználatra vonatkozó kitételeket, s “aggasztónak”

⁶⁰ *RMDSZ Tájékoztató*, Bukarest, 1996.febr.13. (717.sz.)

⁶¹ *Romániai Magyar Szó*, 1996. jún. 15-16.

⁶² *Romániai Magyar Szó*, 1996. júl. 6-7. A “Budapesti Nyilatkozatot” az SZKT 1996. Július 13-14-I ülésés határozattal erősíti meg.

⁶³ Traian Chebeleu, a román államfő szóvivője július 11-i, heti sajtóértekezletén kijelentette, hogy a “Budapesti nyilatkozatot” aggodalommal vették tudomásul, és a külügy útján felvilágosításokat kértek. Július 17-én Lazar Comanescu román külügyi államtitkár tájékoztatott a magyar külügy válaszárol, de e válaszokat nem tartotta kielégítőeknek, azok nem oszlatták el a román diplomácia alapvető kételyeit. Július 13-án Gheorghe Funar, a Román Nemzeti Egységpárt nyilatkozatban javasolta az RMDSZ-vezetők kiutasítását az országból. Augusztus elején Teodor Melescanu interjúbán ismét megerősíti a román külügy fenntartásait a magyar-magyar találkozó zárodokumentumával kapcsolatban.

tekinti azt is, hogy az egyházi és közösségi javak visszaadására vonatkozóan nem született semmilyen megegyezés⁶⁴.

Mindezek ellenére az alapszerződés gyors megkötését az RMDSZ vezetői nem tartották valószínűnek; az egyetértés létrejötte – amint azt augusztus 21-én nyilatkozta Markó Béla – váratlanul érte az RMDSZ-t⁶⁵. 1996. augusztus 26-án Horn Gyula fogadta az RMDSZ küldöttségét, de nem fogadta el az alapszerződéssel kapcsolatos kifogásaikat, s kijelentette, hogy a magyar kormány befejezettnek tekinti a dokumentumot. Az RMDSZ kifogásolta az alapszerződés aláírásának tervezett dátumát és helyszínét is⁶⁶.

Szeptember 16-án Temesváron Horn Gyula és Nicolae Văcăroiu aláírják az alapszerződést. Az aláírási ceremónián jelen van Emil Constantinescu, a Demokrata Konvenció elnökjelöltje, a román ellenzék több vezető személyisége, de nincsenek jelen a magyar ellenzéki pártok. Markó Béla sem jelent meg személyesen, csak képviseltette magát, s a román Szenátusban napirend előtti felszólalásban ismertette az RMDSZ álláspontját.

A Szenátus már szeptember 26-án ratifikálta az alapszerződést 87 igen, 13 nem szavazattal, valamint 3 tartózkodással⁶⁷. A képviselőházban október 3-án tárgyalták – sürgősségi eljárással – az alapszerződést, és egy ellenszavazattal valamint 27 tartózkodással (a tartózkodók közt volt a teljes RMDSZ-frakció) elfogadták a ratifikálásról szóló törvényjavaslatot.

Az alapszerződés választások előtti elfogadása kétségtelenül egy *újabb töréspontot* jelent az RMDSZ történetében. Ekkor mutatkozott meg a nemzetközi kisebbségvédelmi normák korlátozott – az európai kontextus alakulásától függő – érvényesíthetősége, valamint a magyar kormány határon túli magyarokkal szembeni politikájának szűk mozgástere, s az, hogy mekkora hatással van mindez az RMDSZ mozgásterére. Olyan mozgástér-átalakulás ment végbe, amely a belpolitikai konstellációt értékelte fel: világossá vált, hogy az elkövetkezőkben itt kell keresni a kitörési pontokat. Mindez az RMDSZ-eliten belül a hivatásos politikusok – s azon belül a parlamenti elit – súlyát növelte meg.

A pártszerű működés felé (1995-96)

Az RMDSZ III. – brassói – kongresszusán elfogadott szerkezeti reform nem tudta feloldani azokat a belső feszültségeket, amelyek még 1991-ben, a marosvásárhelyi kongresszus alatt – sőt, azt megelőzően is – a “radikális” és a “mérésékelt” irányvonal ellentétéként tematizálódtak a közvélemény számára. Az önkormányzati modell feszültségoldó és konszenzusteremtő belső intézményei (a Szövetségi Egyeztető Tanács, az Egyeztető Kerekasztal s maga a Szövetségi Képviselők Tanácsa) jóval gyengébb határfokkal működtek, mint ahogy azt eltervezőik, a belső reformok szorgalmazói a brassói kongresszus idején elgondolták.

A Kolozsvárott megtartott IV. Kongresszuson elfogadott alapszabály-módosítás kimondatlanul tartalmazza “a brassói alapelvek” sikertelenségének elismerését. Bár e módosítás nyomán az RMDSZ továbbra is “a szervezeti önkormányzat elve alapján működik”⁶⁸, ahogy azt az elvek szintjén a III. Kongresszus megfogalmazta, számos olyan

⁶⁴Az ET Parlamenti Közgyűlése 176/1993-as véleményezésének 8. cikke a román kormány figyelmébe ajánlja az egyházi javak visszaszolgáltatását annak érdekében, hogy a kisebbségi csoportok gyerekei anyanyelvükön tanulhassanak. E véleményezés Románia ET-ba való belépésekor fogalmazódott meg.

⁶⁵Ld *Romániai Magyar Szó*, 1996.aug.22.

⁶⁶Ld *Romániai Magyar Szó*, 1996.aug.28.

⁶⁷A jelen levő öt RMDSZ-szenátor közül Csapó József és Hosszú Zoltán ellene szavazott, Kozsokár Gábor és Szabó Károly tartózkodott, Gazda István pedig nem szavazott.

⁶⁸A *Romániai Magyar Demokrata Szövetség Alapszabályzata*. Kolozsvár, 1995.május 26-28. RMDSZ-Közlöny, 1995.június, 16.sz.

kitétel bekerült az új Alapszabályzatba, amely a pártszerű döntéshozási mechanizmusok megerősödésének kedvezett. Az önkormányzati modell érvényességét mindenekelőtt a belső választások elhalasztása kérdőjelezte meg. A brassói kongresszuson elfogadott alapelvek⁶⁹ szerint a “szövetségi tisztújításra általános és titkos, lehetőleg közvetlen választással kerül sor, amelyen az általános tagnyilvántartásban szereplő tagok vesznek részt”. Erre vonatkozóan az Ügyvezető Elnökségnek kellett a megfelelő eljárást kidolgoznia, majd – ennek a Képviselők Tanácsa általi megszavazását követően – két éven belül meg kellett volna szerveznie a szövetségi tisztújítást. Azonban a Képviselők Tanácsában sem az egységes tagnyilvántartásra, sem a választási eljárásra vonatkozóan nem alakult ki konszenzus, ezért a IV. Kongresszus is nyitva hagyta ezt a kérdést, sőt, olyan alapszabály-módosításokat fogadott el, amelyek az “*önkormányzati modell*” helyett utólag inkább a *néppárti jelleget* (ideológia nyitottság, jól működő, professzionális pártapparátus, a platformosodás lehetőségének fenntartása)⁷⁰ erősítették. A legfontosabb szervezeti változások, melyek lényegében a *belső pártelit* helyzetének megszilárdulására utaltak, s biztosították annak befolyását a legfontosabb döntéshozó testületekben, a következők voltak: 1. az Operatív Tanács (OT) hatáskörének kibővítése⁷¹; 2. a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának (TEKT) létrehozása⁷²; 3. a szövetségi elnök hatáskörének bővítése⁷³. A vezető elitcsoport érdekeit biztosító, hatalomkoncentráció jellegű szerkezet-változtatások nyomán azonban a Szövetségi Képviselők Tanácsa továbbra is megmaradt a *politikai alternatívák megjelenítését* lehetővé tevő – lényegében egyetlen – belső fórumnak. Lényegében az 1993. és 1995. közötti időszak SZKT-vitáiban körvonalazódott alternatívák megszemélyesítői – Borbély Imre és Kónya Hamar Sándor – voltak Markó Béla ellenjelöltjei a IV. kongresszuson. Markó Bélát ezen a kongresszuson 226 szavazattal választották újra; Borbély Imre (51 szavazat) és Kónya Hamar Sándor (57 szavazat) együttesen se szerezték meg az érvényes szavazatok egyharmadát.

A IV. kongresszust követő másfél évre elsősorban az 1996-os választásokra való felkészülés nyomta rá a bélyegét. A Képviselők Tanácsa (SZKT) már 1995. szeptemberében – ekkor még nem lehetett tudni, mikorra írják ki a helyhatósági választásokat – megszabta a választásra való felkészülés irányelveit⁷⁴. Bár a választásokért a területi szervezetek feleltek, a “választási folyamatot” az Ügyvezető Elnökség koordinálta. Az irányelvek közt szerepelt az is, hogy az összes nagyobb városban, ahol a magyar lakosok száma eléri az összlakosság 15%-át vagy legalább 8000 magyar él, ajánlatos polgármesterjelöltet állítani. Választási egyezséget más politikai erőkkel a helyi körülmények figyelembevételével lehetett kötni, de

⁶⁹ *Határozat* szervezetünk önkormányzati modelljének alapelveiről. RMDSZ-Közlöny, 1993. 1.sz.

⁷⁰ Ld. Kircheimer, O.: *Die Wandel des westeuropäischen Parteiensystems*. In: *Politische Vierteljahresschrift*, 1965/6.; Pokol Béla: *Politikai reform és modernizáció*. Magvető K., 1989. A néppártok (catch-all parties, Allerweltparteien) számára – e szerzők szerint – másodlagos a párttagság kérdése.

⁷¹ A brassói kongresszuson létrehozott *Operatív Tanács* eredeti feladatköre az volt, hogy “operatív politikai döntéseket” hozzon “különleges helyzetekben”. A “különleges helyzeteknek” minősült az is, “amikor az egész szövetséget elkötelező politikai döntések meghozatala szükséges, de ugyanakkor nem lehetséges a Képviselők tanácsának időben való összehívása” (RMDSZ-Közlöny, 1993. 1.sz.). A IV. Kongresszus ezt kiegészítette “más különleges helyzetekkel”, amikor “a Szövetség döntéshozó szerveinek működése akadályoztatva van” (RMDSZ-Közlöny, 1995.jún. 16.sz.)

⁷² A brassói kongresszus szervezeti határozatai csökkentették a területi (megyei) vezetők súlyát a Szövetségen belül; a TEKT létrehozása a IV. kongresszuson annak felismerését tükrözi, hogy e középszintű vezetőknek fontos stabilizáló szerepük lehet a szervezeti struktúrában belül.

⁷³ A IV. Kongresszus kiegészítette a szövetségi elnök hatáskörét azzal, hogy “döntési javaslatokat tehet az Ügyvezető Elnökségnek”, s ezzel megszüntette azt a formailag fennálló akadályt, amely – a brassói kongresszus határozatai nyomán – nem tette lehetővé, hogy a Szövetség elnöke közvetlenül rendelkezzen a szervezeti erőforrások fölött. Ugyanakkor bővült a szövetségi elnök hatásköre azzal is, hogy “politikai koordinációt végez minden szinten” (45.parag., c. alpont).

⁷⁴ 8. Sz. *Határozat a helyhatósági választások előkészítéséről*. Gyergyószentmiklós, 1995. szept. 23-24. RMDSZ-Közlöny, 1995., 18.sz.

az írott egyezményeket az Ügyvezető Elnökség tudomására kellett hozni. Azonban kevés ilyen egyezményre került sor.

Az 1996. június 2-án megtartott helyhatósági választásokon elért eredmények számszerűen nem érik el az 1992-eseket. Az RMDSZ a megyei listákra (a módosított választási törvény nyomán most már közvetlenül) leadott szavazatok 7,24%-ával 133 megyei képviselői helyet szerzett, az összes helyek 7,74%-át. A helyi önkormányzati listákra leadott szavazatok aránya alacsonyabb – az összes érvényes szavazatok 7,14%-a –, ez a Szövetség számára 2445 helyi mandátumot jelentett, az összes mandátumok 6,13%-át. A polgármesterjelöltek esetében az RMDSZ a szavazatok 5,39%-ával 139 polgármesteri tisztséget szerzett, a polgármesteri mandátumok 5,06%-át⁷⁵. Az RMDSZ-listákra leadott szavazatok száma kétségtelenül csökkent; s e térvessztést az RMDSZ hivatalosan is elismerte: a Szövetségi Képviselők Tanácsának választásokat értékelő nyilatkozata megállapítja, hogy “vannak aggodalomra okot adó tények”, s a szavazók távolmaradása “arra enged következtetni, hogy sok helyi szervezet nem tölti be azt az érdekvédelmi és közösségmegtartó szerepet, melyre hivatott, hanem csoportérdekeket kíván képviselni”⁷⁶. Ennek ellenére az RMDSZ hat erdélyi megyében (Bihar, Szatmár, Szilágy, Maros, Kovászna és Hargita) a megyei tanács legerősebb frakcióját alakította meg. Az erdélyi nagyvárosok közül egyedül Marosvásárhely kapott RMDSZ-es polgármestert⁷⁷, a székely városokban pedig vagy RMDSZ-es jelöltek⁷⁸ vagy független magyar jelöltek⁷⁹ lettek a polgármesterek. Miután megalakultak a helyi képviselőtestületek, és sor került az alpolgármesterek megválasztására, az RMDSZ néhány erdélyi nagyvárosban alpolgármesteri tisztséget is szerzett, így Aradon, Nagyváradon, Szatmáron vagy Nagybányán.

Míg az 1992-es helyi választások jelentőségét az RMDSZ számára önmagában a politikai piac kiszélesedése jelentette, az 1996-os választások már világossá tették, hogy sok településen konkurens helyi magyar elitiek is léteznek. Két fontos fejlemény volt megfigyelhető: 1. A székelyföldi városokban a helyi elitcsoportok harcot vívtak az RMDSZ, mint helyi politikai intézmény birtoklásáért, a “megszerzett” RMDSZ viszont nem legitimálta e helyi érdekcsoportokat; 2. Szörványvidékeken az RMDSZ képviselőjelöltjei nem tudták “megszólítani” a helyi magyarságot, ennek következtében a magyar szavazatok jelentős hányada – Temes megyében például körülbelül fele – elveszett az RMDSZ számára, ami úgy is értelmezhető, hogy az “etnikai törésvonalra” alapozó RMDSZ-stratégiai itt nagyon alacsony hatásfokú maradt.

Az RMDSZ belső pártelitje számára az igazi tétet azonban az 1996-os őszi választások jelentették. A parlamenti jelöltlisták összeállításának egyik szabályaként az SZKT elfogadta⁸⁰ a megyében való állandó lakhely kötelező voltát. Ennek következtében a temesvári illetőségű Borbély Imre (aki 1996-ig Hargita megyei képviselő volt) nem került fel a gyergyói területi szervezet jelöltlistájára, viszont úgy döntött, hogy független képviselőként mégis jelölteti magát Hargita megyében. Függetlenként ugyan nagyon kis számú szavazatot szerzett, azonban az eset később éles és elhúzódo sajtóvitát robbantott ki, amelyben először kapcsolódott össze két, gyakran elhangzó vád, mégpedig úgy, hogy az RMDSZ-t párttá változtató vezetőség az, amely lemond az autonómiáról. Ugyanezen a választást előkészítő SZKT-ülésen határozat született arról is, hogy az RMDSZ elnökjelöltet állít. A jelöltállítás

⁷⁵ *Monitorul Oficial al Romaniei*, partea I-a, Nr. 121, Nr. 132.

⁷⁶ Az *SZKT Nyilatkozata*, 1996.jún.23. RMDSZ-Közlöny, 1996. június, 22.szám.

⁷⁷ Fodor Imre az összes szavazatok 52,52%-át kapta meg.

⁷⁸ Dézsi Zoltán Gyergyószentmiklóson, Benyovszki Lajos Székelykeresztúron, Albert Álmos Sepsiszentgyörgyön, Demeter János Baróton, Málnási Levente Kovásznán.

⁷⁹ Csedő Csaba Csikszeredában, Szász Jenő Udvarhelyen, Szigeti István Kézdivásárhelyen.

⁸⁰ HATÁROZAT az 1996-os parlamenti jelölések módszeréről. Kolozsvár, 1996.júl.14. RMDSZ-Közlöny, 1996., 23.sz.

gondolatát inkább a “néppárt-RMDSZ”-ben gondolkodó irányzat támogatta, az “önkormányzati modell” hívei e kérdésben megosztottak voltak. Az államfőjelölt személyére több javaslat is született, a jelöltek⁸¹ visszalépése után az SZKT Smaranda Enache és Frunda György személyéről szavazhatott⁸². A szavazás eredményeképpen Frunda György lett végül az RMDSZ államelnökjelöltje; s ő volt az, aki már a kampány során felvetette, hogy az RMDSZ-nek, ahhoz, hogy programjában foglalt céljait elérje, a választások nyomán koalícióra kell lépnie és kormányzati pozíciókat kell szereznie.

A november 3-án megtartott parlamenti választásokon az RMDSZ több szavazatot kapott, mint 1992-ben, azonban az össz-szavazatok számához képest és a megszerzett parlamenti mandátumok tekintetében az elért eredmény gyengébb, mint 1992-ben. A képviselőházi jelöltlistákra leadott szavazatok (6,63%) eredményeképpen az RMDSZ 25 mandátumot szerzett, kettővel kevesebbet, mint 1992-ben (ez az összes mandátumok 7,3%-a, amennyiben számításba vesszük a nemzeti kisebbségek által megszerzett mandátumokat is). A szenátusi listákra leadott szavazatok (6,81%) alapján az RMDSZ 11 szenátori helyet kapott a román felsőházban (az összes mandátumok 7,69%-át)⁸³. A 25 RMDSZ-képviselő közül 9 most szerzett először mandátumot, a 11 szenátori mandátum tulajdonosa között 3 új név van⁸⁴.

A parlamenti választásokkal egyidőben megtartott elnökválasztáson az RMDSZ jelöltje, Frunda György a szavazatok 6,02%-át szerezte meg. Ez a szám – a kitűnően megszervezett kampány, s a jól felépített imázs ellenére – elmaradt az RMDSZ által elvárt arányszámtól, azonban az eredmény kielégzésére nem került sor.

Az 1996-os novemberi választások győztese a Demokrata Konvenció lett, amely partnerével, a Szociáldemokrata Unióval a Szenátusban 53%-os, a Képviselőházban pedig 51%-os többséget szerzett. Minthogy az államfői tisztségért folyó választási küzdelemben Emil Constantinescu győzött, s ebben nagy szerepe volt az erdélyi magyar szavazóknak is, a DK-SZDU koalícióban dominánssá vált az az irányzat, amely szerint a koalíciós egyezségbe be kell vonni az RMDSZ-t is. A koalíciós szerepvállalásról a Szövetségi Képviselők Tanácsának 1996. november 28-ra Bukarestbe összehívott ülése döntött. Bár végül nagyon nagy szótöbbséggel (három ellenszavazattal és két tartózkodással) a jelenlevők elfogadták az RMDSZ részvételét a kormányban, a vita során érzékelhetővé vált, hogy ez a szerepvállalás fel fogja erősíteni a létező törésvonalakat, s újra fogja tematizálni a létező belső ellentéteket.

⁸¹ Tökés László, Markó Béla, Borbély Imre.

⁸² Smaranda Enache mellett érvként az hangozott el, hogy az ő személye az erdélyi civil társadalmat is képviseli, emberjogi tevékenysége folytán pedig azoknak az értékeknek a képviselője, amelyek összekapcsolják az erdélyi magyar és román választókat. A Frunda György mellett érvelők viszont azt hangoztatták, hogy Frunda kiváló politikus, s az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésében nemzetközi hírnévre tett szert. 18. Sz. HATÁROZAT, RMDSZ-Közlöny, 1996.23.sz.

⁸³ Az RMDSZ 1996-ban megválasztott képviselői: Tokay György (Arad megye), Rákóczi Lajos, Szilágyi Zsolt, Székely Ervin (Bihar m.), Kovács Csaba (Brassó m.), Nagy István, Ráduly Róbert, Garda Dezső, Asztalos Ferenc, Antal István (Hargita m.), Kónya Hamar Sándor, Mátis Jenő (Kolozs m.), Márton Árpád, Birtalan Ákos, Tamás Sándor (Kovászna m.), Kelemen Attila, Kerekes Károly, Elek Barna, Kakassy Sándor (Maros m.), Böndi Gyöngyike (Máramaros m.), Varga Attila, Pécsi Ferenc (Szatmár m.), Vida Gyula (Szilágy m.), Bárányi Ferenc (Temes m.), Vajda Ferenc (Tulcea m.). (Ez utóbbi mandátumot az RMDSZ mindössze 319 szavazattal szerezte meg a választási törvényben előírt kompenzációs elosztási algoritmusok eredményeképp.) Szenátorok: Csapó József (Bihar m.), Lőrinczi Gyula (Giurgiu m.), Hajdú Gábor, Verestóy Attila (Hargita m.), Eckstein-Kovács Péter (Kolozs m.), Kozsokár Gábor, Puskás Bálint (Kovászna m.), Markó Béla, Frunda György (Maros m.), Szabó Károly (Szatmár m.), Seres Dénes (Szilágy m.). (A Giurgiu-i mandátumot az RMDSZ mindössze 269 szavazattal szerezte meg a választási törvényben előírt kompenzációs elosztási algoritmusok eredményeképp.)

⁸⁴ A három “új” szenátor közül Eckstein-Kovács Péter “visszatérőnek” számít: az 1990-92-es időszakban is Kolozs megyei szenátor volt.

